

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

**Studijní obor
(kombinace):** Speciální pedagogika pro vychovatele

**PREVENCE A PROJEVY ŠIKANY V POROVNÁNÍ
1. A 2. STUPNĚ ZŠ**

**A PREVENTION AND MANIFESTATIONS OF
ABUSE. A COMPARISON OF THE FIRST AND
THE SECOND GRADE OF AN ELEMENTARY SCHOOL**

Bakalářská práce: 08-FP-KSS-1027

Autor:

Jana ROTOVÁ

Podpis:

Adresa:

Sokolovská 49 A
360 05, Karlovy Vary

Vedoucí práce: Mgr. Bc. Daniela Vlnatá

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
69	20	0	40	18	5 + 1 CD

V Liberci dne:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

.....

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Bc. Daniele Vlnaté za pomoc a radu při realizaci. Velké poděkování patří celé rodině a přátelům za podporu po dobu studia. V neposlední řadě také děkuji technickému zázemí, bez něhož by se moje práce nezrodila.

Název bakalářské práce: Prevence a projevy šikany v porovnání
1. a 2. stupně ZŠ

Název bakalářské práce: A prevention and manifestations of a vexation.
A comparison of the first and the second grade of an elementary school

Jméno a příjmení autora: Jana Rotová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Bc. Daniela Vlnatá

Anotace:

Bakalářská práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá problematikou šikany. Šikanování charakterizuje, popisuje jeho příčiny a upozorňuje na důsledky. Zabývá se rozpoznáním, projevy, strategií vyšetřování, psychologickým hlediskem agresora a oběti, prevencí a řešením šikanování dětí a mládeže ve školách.

V praktické části se zabývá projevy šikany na vybrané základní škole, jejich frekvencí na obou stupních a sleduje stoupající, či klesající tendenci. Dále pak mapuje modely preventivních opatření.

Ke shromažďování dat pro průzkum byla použita metoda dotazníkového šetření.

Klíčová slova:

projevy šikanování, šikana, agresivita, agresor, oběť, ostrakismus, prevence, preventivní programy, škola, žáci, učitel, rodina

Beschreibung:

Bachelor-Thesis ist in theoretischen und praktischen Teil gegliedert. Der theoretische Teil befasst sich mit Mobbing. Es charakterisiert das Mobbing, beschreibt die Ursachen und lenkt die Aufmerksamkeit auf die Folgen. Es befasst sich mit der Erkennung mit den Symptomen, Untersuchung von Strategien, dem psychologischen Aspekt der Täter und Opfer, Mobbing-Prävention und Behandlung von Kindern und Jugendlichen in den Schulen.

Im praktischen Teil geht es um die Symptome von Mobbing in ausgewählten Grundschule, ihre Frequenzen für beide Schulstufen und die zunehmende oder abnehmende Tendenz. Darüber hinaus zeichnet Modelle von Präventivmaßnahmen.

Die Datenerhebung für die Studie verwendete Methode war Fragebogen.

Schlüsselwörter:

Erscheinungsformen von Mobbing, Mobbing, Aggression, Täter, Opfer, Scherbengericht, Prävention, Präventioprogramme, Schule, Lehrer, Familie

Annotation:

Bachelor thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part deals with bullying. Victimization is characterized, describes its causes and draws attention to the consequences. It deals with detection, symptoms, investigation strategies, the psychological aspect of aggressor and victim, preventing and addressing bullying of children and youth in schools.

In the practical part deals with the manifestations of bullying at selected primary school, their frequencies to both sets and monitors the increasing or decreasing trend. In addition, the mapping models of preventive measures.

The data collection for the survey method used was questionnaire survey.

Keywords:

manifestations of bullying, bullying, aggression, aggressor, victim, ostracism, prevention, prevention programs, school pupils, teachers, family

OBSAH

1	Úvod.....	9
2	Teoretická část	11
2.1	Šikana.....	11
2.1.1	Vývojová stádia šikany	11
2.1.2	Sociální prostředí podporující, zamezující šíření šikany	13
2.1.3	Rozpoznání šikany	13
2.1.4	Signály pro rodiče	15
2.1.5	Signály pro učitele	17
2.2	Vyšetřování šikany	19
2.2.1	Strategie vyšetřování.....	19
2.2.2	Fáze vyšetřování	20
2.3	Agresivita jako psychologický problém osobnosti.....	22
2.3.1	Psychologické zvláštnosti agresora	22
2.3.2	Psychologické zvláštnosti oběti šikany.....	23
2.4	Prevence.....	25
2.4.1	Možnosti prevence šikany	26
2.4.2	Opatření a řešení šikanování.....	26
2.5	Preventivní programy	29
2.5.1	Minimální preventivní program – Škola pro Tebe	31
3	PRAKTICKÁ ČÁST	34
3.1	Cíl praktické části	34
3.2	Metody průzkumu a metodika	34
3.3	Popis zkoumaného vzorku	36

3.4	Výsledky a jejich interpretace.....	36
3.5	Shrnutí výsledků praktické části	59
4	Závěr	61
5	Návrh opatření	62
6	Seznam použitých zdrojů.....	66
7	Seznam příloh	68
8	Přílohy.....	69

Seznam použitých zkratk:

PPP: pedagogicko-psychologická poradna

SVP: středisko výchovné péče

SPC: speciálně pedagogické centrum

ŠPZ: škola podporující zdraví

ZŠ: základní škola

1 ÚVOD

Pojmy šikana, šikanování jsou v poslední době opět skloňovány ve všech pádech. V souvislosti s rostoucí agresivitou mládeže, ať už slovní nebo fyzické, je toto téma znovu o něco aktuálnější. Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní osobnostní, výchovné a vzdělávací cíle pro svoji skrytou všudypřítomnost. Narušuje sociální vztahy ve skupinách, omezuje osobnostní vyváženost jedince a také znemožňuje navazování správných a sociálních vazeb. Vzhledem k tomu, že se v určitých podobách vyskytuje v každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Považuji za nutné, zaměřit se na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se těmito vztahy preventivně. Domnívám se, že postoje k této problematice se různí. Šikanování se na některých školách pokládá za jakési tabu nebo se alespoň podceňuje, či zlehčuje.

Šikanu můžeme definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci. Chování, v němž se objevují prvky šikany, lze sledovat už ve středním školním věku, tedy v době, kdy má třída své normy a rozdělné role. Šikana má s rostoucím věkem stoupající tendenci a má většinou charakter fyzického násilí nebo vydírání. Agresor je obvykle fyzicky zdatný a silný, většinou s potřebou se předvádět a dokazovat svou převahu nad ostatními. Bývá necitlivý a bezohledný a za své chování se necítí vinen. Jeho tendence k agresi souvisí s podezíravostí vůči okolí. Své agresivní jednání zpravidla projevuje již od raného věku. Svoji oběť klasifikuje jako méněcennou bytost, pro níž platí jiná pravidla a často přesouvá zodpovědnost na oběť.

Šikanovanou obětí se může stát prakticky kdokoli. Samotná šikana představuje pro oběť ohrožení psychického zdraví (sklony k depresi, pochyby o sobě samotném, sklony k úzkosti) a somatického zdraví jako jsou poruchy spánku, svalové tenze, snížená imunita.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli být připraveni čelit těmto problémům. Každé školské zařízení by mělo mít vypracován Minimální preventivní program sociálně patologických jevů a působení metodika primární prevence by nemělo

skončit jen na papíře. Je zřejmé, že škola má za úkol rozvíjet osobnost každého žáka, aby byl schopen samostatně myslet, svobodně se rozhodovat a projevovat se jako demokratický občan a to vše v souladu s obecně uznávanými životními a mravními hodnotami, zde by tedy šikana neměla mít své místo.

Předkládaná bakalářská práce je obsahově členěna na část teoretickou a praktickou. Teoretická část představuje problematiku šikany a šikanování prostřednictvím dostupné odborné literatury. Jev charakterizuje, popisuje jeho příčiny, upozorňuje na důsledky. Zabývá se rozpoznáním, projevy, strategií vyšetřování, psychologickým hlediskem agresora a oběti, prevencí a řešením šikanování dětí a mládeže ve školách.

V praktické části budeme na vybrané základní škole (dále jen ZŠ) zjišťovat výzkumnou metodou projevy šikany, jejich frekvenci na obou stupních a na základě výsledků stanovíme stoupající, či klesající tendenci. Bakalářská práce dále pak mapuje modely prevence a porovnává je s možnostmi dostupných preventivních opatření.

Cílem bakalářské práce je na vybrané ZŠ zjistit, zdali se žáci na obou stupních setkávají s projevy šikany a pokud ano, jestli se procento žáků zvyšuje. Modely prevence 1. a 2. stupně vybrané ZŠ budou porovnány s možnostmi dostupných preventivních opatření.

Věřím, že výsledky zpracovaného materiálu budou pro ZŠ Dukelských hrdinů v Karlových Varech přínosem.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Šikana

Slovo šikana pochází z francouzského „chicane“, což znamená úmyslné trápení, zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Projevuje se ve všech skupinách, tedy i mezi dospělými, i dětmi.

Jednání je považováno za šikanu tehdy, jsou-li splněny tři základní znaky:

1. nerovnováha sil (silnější x slabší, skupina x jednatel),
2. úmysl ublížit,
3. zpravidla se opakuje a nabývá na intenzitě.

Takové jednání pak můžeme definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen účinně se bránit.

Se šikanou se setkávají žáci na základních i středních školách, častěji na ZŠ, a to ve třech čtvrtinách. Necelá polovina škol zaznamenala aspoň jeden případ.

V podstatě jde o to, že šikanování není nikdy pouze záležitostí jednotlivce nebo jen agresora a oběti.¹ Je to sociální nemoc, kterou je nutné ihned po objevení řešit.

2.1.1 Vývojová stadia šikany

První stádium - zrod ostrakismu:

Odmítané dítě je posměchem pro ostatní, nevinné žertíky, posmívání; jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se člen na okraji skupiny necítí dobře - je neoblíben a neuznáván, ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, jsou proti němu zaujatí. Tuto situaci považujeme již za prvopočátky šikanování a nese v sobě riziko možného negativního vývoje.

¹ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha 1997: Portál. 26 s.

Druhé stádium - počátek agrese:

Příčinou jsou náročné životní situace, kdy je přítomno určité napětí ve skupině, počátek fyzického násilí (facky, strkání), oběť slouží jako objekt odreagování, v této fázi si skupina může pomoci sama. Je třeba uvést, že následky agrese nebudou pro všechny stejné, budou se lišit na základě osobní minulosti obětí a jejich vlastností.²

Třetí stádium - vytvoření jádra:

Vytvoří se skupiny agresorů, spolupracují a cíleně šikanují nejvhodnější oběť (ti slabí), je už malá pravděpodobnost, že někdo dojde za učitelem, ale je to poslední šance pro skupinu.

Čtvrté stádium - přijetí normy agresorů:

Normy agresorů jsou většinou přijaty, v případě, že se nevyskytuje ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů nerušeně pokračuje, nastává situace, kdy i ukáznění žáci se začnou chovat neadekvátně, aktivně se podílí na šikanování spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

Páté stádium - totalita neboli dokonalá šikana:

Dochází k nastolení totalitní ideologie šikanování, agresori sami sebe označují za „nadmoc“ a oběti za „podmoc“, žáci jsou rozděleni na otrokáře a otroky, otrokáři využívají na otrocích všechno co je využitelné, od materiálních věcí (peněz a osobních věcí) po jejich tělo, city, rozumové schopnosti, největším důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim mohou způsobovat bolest, ubližovat jim všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit.

² BOURCET, S. , GRAVILLONOVÁ, I. Šikana ve škole, na ulici, doma. 1. vyd. Praha 2006 : Albatros. 28 s. ISBN 80-00-01 552-8

2.1.2 Sociální prostředí podporující, zamezující šíření šikany

Kolář říká, že ve zdravém společenství se šikanování nemůže ujmout a růst.³ Za nejvýznamnější rizikové faktory pro nastartování šikany můžeme považovat:

- osobnostní charakteristiky jejích iniciátorů a obětí a jejich vzájemný vztah
- výchovný styl učitele - tam, kde je volný styl nebo naopak příliš autoritářský (ani jeden není vhodný)
- autoritářská nebo perfekcionista výchova v rodině
- příslušnost ke skupinám (skinheads)
- společnost jako taková, násilí je do určité míry tolerováno (televize, počítačové hry)

Pokusy o šikanování neuspějí v případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším. Jenže vytvořit pedagogickým působením takovou ideální skupinu nějakou chvíli trvá. V žádném případě nevzniká sama. Jakmile se skupina ponechá sama sobě, automaticky nastupuje převažující lidská strategie skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého, která pracuje v neprospěch komunity.

2.1.3 Rozpoznání šikany

V našich školách, základních i středních, se v posledních letech stále častěji vyskytují situace a problémy, které lze poznávat, řešit odstraňovat, resp. aspoň jejich účinek zmírňovat pouze zajištěním intenzivní spolupráce týmu odborníků.⁴ Šikanované děti se velmi často nacházejí v krajní nouzi a zoufale potřebují

³ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha 1997: Portál. 26 s.

ISBN 80-7178-123 1

⁴ GAJDOŠOVÁ, E. , HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků . 1. vyd. Praha 2006: Portál. 193 s. ISBN 80-7367-115-8

pomoc. Problémem však je, že si velmi často samy o ni nedokážou říct. Pro rodiče i učitele je důležité pozorovat chování dítěte. Mohou se objevit varovné signály, které by je mohly dovést až k šikaně.

Jak rozpoznat šikanu?

Náznaky, které nás mohou upozornit na vznikající šikanu nebo na tu, která již bohužel našla svou oběť, je možno rozdělit na náznaky přímé a nepřímé.

Přímé známky šikany:

- různé druhy posměchu - posměšné poznámky, pokořující přezdívky, hrubé žerty (je třeba ale zohlednit, do jaké míry je daná oběť zranitelná),
- kritiku a výtky, jsou-li pronášeny nenávistným a pohrdavým tónem,
- panovačné příkazy od agresora a to, že se jim oběť podřizuje,
- drobné fyzické napadení (rány, kopání, šťouchání), které oběť trpně přijímá,
- šarvátky a rvačky, kdy je jeden z účastníků evidentně slabší a snaží se uniknout, aj.

Nepřímé známky šikany:

- dítě je o přestávkách často samo, nemá kamarády a vyhledává přítomnost dospělých,
- při kolektivních sportech bývá do týmu voleno mezi posledními,
- má-li promluvit před větším kolektivem je nejisté a ustrašené,
- dítě je smutné, depresivní, plačtivé,
- náhle se mu bez zjevné příčiny zhoršil školní prospěch, mívá poznámky za nepozornost,
- jeho oděv je často zašpiněný, poškozený a věci mívá rozházené, poškozené, znečištěné,
- není schopno vysvětlit, za co utrací své kapesné,

- své odřeniny, škrábance, modřiny nedovede uspokojivě vysvětlit a ani o nich nechce hovořit,
- stydí se za to vše, uzavírá se do sebe a nekomunikuje s okolím.

Dalších znaků by bylo možné vyjmenovat ještě mnoho, ale vždy je nutné vycházet z konkrétní situace, znát přirozené chování dítěte, a z toho pak vyvodit, zda jsou změny v jeho chování adekvátní té které situaci, jestli tyto změny jsou negativní, náhlé a trvalé, jestli se váží k určité situaci.

2.1.4 Signály pro rodiče

Pokud mají rodiče podezření, že jejich dítě se stalo obětí šikany, měli by tuto skutečnost vzít na vědomí, situaci nezlehčovat, dítěti věřit a trpělivě mu naslouchat. Především je třeba přesně zjistit, co se děje nebo co se stalo. Takovým příznakem může být specifické chování dítěte, případně nápadné a náhlé změny v chování:

- dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole,
- špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny,
- dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu,
- často ho před odchodem do školy nebo při příchodu pobolívá hlava, břicho apod.,
- dítě často navštěvuje lékaře, znenadání se objeví neomluvená absence,
- často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze,
- dítě často chodí do školy nebo ze školy nepřímou cestou,
- přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěny,
- nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění (monokl, odřeniny, lehký otřes mozku),

- za dítětem nedochází domů žádný spolužák, zdá se, že nemá žádné kamarády.

2.1.4.1 Rady rodičům oběti

Jestliže rodiče zjistí, že jejich dítě bylo skutečně vystaveno šikaně, je nutné udělat všechno pro to, aby mu co nejrychleji a co nejúčinněji pomohli.

Některé z následujících rad platí bez výjimky, u jiných musí rodiče sami rozhodnout, zda odpovídají dané situaci.

Rodiče většinou představují pro oběť jistotu pochopení jejich svízelné situace, proto je nezbytně nutné, aby z jejich postoje byla patrná podpora a jistota nápravy. Rodiče by měli:

- ujistit dítě o své podpoře a ochraně,
- zaznamenat přesně, co se stalo, snažit se získat, co nejúplnější obraz,
- oznámit neprodleně šikanu třídnímu učiteli,
- žádat představitele školy, aby ihned sdělil, jak hodlá postupovat, škola je povinna zajistit dítěti bezpečí,
- je-li to možné, zajistit dítěti ochranu, např. proti šikanování cestou do školy a ze školy,
- dokud nebude záležitost vyřešena, denně ji sledovat, s dítětem o ní mluvit,
- zde-li o velmi vážné ubližování, neposílat dítě do školy, dokud není jistota, že se věc řeší správným způsobem,
- obětí šikanování pomůžeme, naučíme-li je, jak mají pozitivně smýšlet samy o sobě, je nutné prakticky procvičovat jak by měli reagovat na poznámky a provokace nebezpečných osob.⁵

⁵ ELLIOTTOVÁ, M. Jak chránit své dítě. Praha 1995: Portál. s.92. ISBN 80-7178-419-2

2.1.5 Signály pro učitele

Šikanu lze odhalit, pro pomoc přijde sama oběť, učiteli se může svěřit kamarád oběti, sám učitel se může stát přímým svědkem šikanování nebo si všimne podezřelých projevů žáků. Je-li pedagog dobrým pozorovatelem, neujdou mu jisté náznaky, např.:

- žák vchází do třídy až s učitelem, nenápadně postává o přestávce u kabinetu, přichází pozdě do hodiny, vždy chodí všude jako poslední,⁶
- projevy „outsidera“, dítě je osamocené, s nikým se nebaví, nemá kamaráda,
- nepříznivý emoční stav, dítě je stísněné, má smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně,
- žák se pod záminkou neúčastní určitých hodin (např. tělocvik), zdržuje se spíše blízkosti učitele, má nadměrnou omluvenou absenci, případně i neomluvenou,
- žák se náhle prospěchově zhorší, nesoustředí se při vyučování.

2.1.5.1 Rady pro učitele

Základním prvkem eliminace šikany a jejích projevů je prevence. K základním předpokladům dobrého pedagoga patří informovat žáky o příčinách, projevech a důsledcích šikany. Měl by vhodným způsobem vysvětlit, co to vlastně šikana je, jak se jí vyhnout i jak se bránit. Děti by měly učiteli důvěřovat.

Neměl by přesvědčovat sebe ani druhé, že ve škole šikana není – v současnosti se objevuje v různých podobách v každé škole, u nás i v cizině.

K povinnostem vedení školy patří zajistit, aby každý ve škole věděl, co šikana je, včetně školníka a uklízečky.

⁶ GAJDOŠOVÁ, E. , HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků. 1. vyd. Praha 2006: Portál. 219 s. ISBN 80-7367-115-8

Důležité je:

- věnovat pozornost dětem o přestávkách, na školním hřišti, v bezprostředním okolí školy, ve školní jídelně i jinde,
- naslouchat dětem i rodičům, jestliže se o šikaně mluví, nikdy nezlehčovat a nepodceňovat signály,
- vyšetřuje-li se šikana, mít na mysli, že bývá skrytá a rafinovaná, těžko se dokazuje,
- vždy spolupracovat s rodiči, šikanované dítě se bojí, v těžších případech hledá vinu v sobě a ztotožňuje se s útočníkem,
- nebát se pravidelně a opakovaně využívat anonymní dotazníky ověřující výskyt a druhy šikany ve své škole, mít na mysli, že dlouhodobá šikana může oběti poškodit na celé roky, někdy celoživotně, je pravděpodobné, že se šikana podílí na sebepoškozování a sebevražedných pokusech dětí, dospělí lidé, kteří byli v dětství obětí šikany, bývají náchylnější k úzkostným stavům, chorobnému smutku (depresi) a mívají obtíže ve vztahu k životním partnerům,
- učitel by měl respektovat věkové zvláštnosti dětí i ve vztahu k jejich potencionální predispozici známkovat děti a tak vytvářet ve třídě různé skupinky, mezi nimiž se zprvu žertuje, ale kde existuje riziko překročení jisté hranice, která je živnou půdou pro šikanování, mladší školní věk soutěživost (riziko outsiderů = stále neúspěšných jedinců), starší školní věk uplatnění síly (riziko uplatňování fyzické síly vůči méně zdatným jedincům, není-li jiná příležitost k vyzkoušení, např. ve sportu),
- současná doba násobí rizikové faktory interpersonálního násilí (sociální vzory chování, zátěžové situace, zdravotní stav, frustrace, konflikty, rodinné zázemí), které ovlivňují emotivitu sociální komunikace a vůbec její dovednost v negativním smyslu.

2.2 Vyšetřování šikany

Jestliže se podaří šikanu odhalit v počátečním stádiu, je to pro nápravu velká výhoda. Při závažnějších formách šikanování je jednání komplikovanější, citlivější a napjatější.⁷

Pokud se pedagogický pracovník o šikaně dozví a je schopen situaci řešit, je nezbytně nutné zachovat klid, jasně dát najevo nesouhlas se šikanou, jednat bezodkladně, odsoudit čin, nikoliv pachatele, ale takovou formou, která by žáky přesvědčila a vyvolala u nich identickou emoci a odsouzení.

Vážný případ šikany je třeba oznámit u nadřízených. Zároveň je nutno za každou cenu ochránit oběť před dalším násilím. S agresorem by učitel měl jednat individuálně, vycházet z jeho rodinného prostředí a dosavadního chování v kolektivu, brát v potaz reakci jeho rodičů a jejich schopnost spolupráce. Při rozhovoru je třeba zdůraznit, že škola udělá pro vyšetření šikany vše, co je v jejích silách. Všichni zúčastnění by měli mít na paměti, že docházka do jakéhokoli zařízení (škola, učiliště, střediska volného času) je základním demokratickým právem dětí a nelze ho omezovat ani šikanou .

2.2.1 Strategie vyšetřování

Vyšetřování šikany by mělo mít určitá pravidla. Strategie vyšetřování zahrnuje pět zásadních kroků:

- rozhovor s oběťmi a informátory
- nalezení vhodných svědků
- individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli konfrontace oběť x agresor)
- zajištění ochrany obětem

⁷ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha 1997: Portál. 82 s.

- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Během vyšetřování bychom měli získat odpovědi na tyto otázky:

- Kdo je oběť, kolik je obětí?
- Kdo je obětí i agresorem, kolik je takových žáků?
- Kdo je agresorem, kolik je agresorů, kdo je iniciátor, kdo je aktivní účastník šikanování?
- Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětím?
- Jak závažné byly agresivní a manipulativní projevy?
- Jak dlouho šikanování trvá?

2.2.2 Fáze vyšetřování

Samotné odhalení šikany a zjištění všech viníků můžeme rozdělit do 5 fází.

Nesmíme však zapomínat na to, že je nutné o všem vést písemný zápis. Tím se předejde možným problémům jak ze strany oběti – pedagog, popřípadě škola by mohla být obviněna ze zanedbání vyšetřování šikany, tak ze strany agresora – agresor spolu s rodiči by mohl zpochybnit adekvátnost reakce učitele a školy, nebo zpochybnit správnost pedagogického zásahu.

1. fáze

Vyšetřování šikany začíná vždy výslechem oběti. Oběť musí být ujištěna, že se nikdo nedozví zdroj. Musí jí být zaručena naprostá, bezpečnost. Učitel by se měl od oběti dozvědět co možno nejvíce informací. Zjistit vše o dané šikaně, kde se konala, kdo se jí účastnil, jak často probíhala, kolik bylo agresorů, jakým způsobem probíhala. Vyšetřovatel si musí všechny informace podrobně zaznamenávat. Je důležité získat od obětí co nejvíce informací.

2. fáze

Ve spolupráci s obětí musí vyšetřovatel najít vhodné svědky (ti, kteří se šikany přímo neúčastnili), kamarády oběti nebo alespoň děti, které oběť neodmítají. I tento rozhovor by měl být proveden naprosto nenápadně. Důležité je, aby se

o něm nedověděli agresori. Kdyby se tak stalo, mohli by se domluvit na výpovědi. I o tomto rozhovoru si vyšetřovatel pečlivě vede zápis.

3. fáze

Vyšetřovatel se dostává do fáze, ve které vede rozhovor se svědky. Využívá se monolog (řekni mi, jak se to stalo) a také dochází ke konfrontaci svědků. Pokud si výpovědi svědků odporují, může je vyšetřovatel nechat, ať se třeba pohádají, z takové hádky se může dozvědět spoustu zajímavých informací. Pokud si je vyšetřovatel jistý, že svědek

lže, může použít i jistý druh výhrůžky (když mi nepovíš pravdu, budeš sám obviněn ze spolupráce).

4. fáze

Nastává fáze ochrany oběti. Ta však může přijít i mnohem dříve (např. je-li učitel sám svědkem šikany, je nutné žáka chránit od začátku vyšetřování, tzn. fáze první), je tedy pohyblivá a na čtvrtém místě jako nejzazší stádium. Vyšetřovatel musí zajistit oběti naprostou bezpečnost a eliminovat nebezpečí.

5. fáze

V poslední fázi vyšetřování dochází k rozhovoru s agresory a k jejich vzájemné konfrontaci. Je dobré využít momentu překvapení. Zahrnout agresory informacemi, které vyšetřovatel nashromáždil během vyšetřování, aby měli agresori pocit, že už je všechno známo. Výhodou může být také monolog agresorů. Zde se velmi uplatní psychologie. Učitel by se měl agresorům dívat zblízka do očí a pozorovat jejich chování (mnou si ruce, potí se, vyhýbají se odpovědi).

Po vyšetření šikany dochází k sestavení tzv. výchovné komise, která určí, jak bude agresor potrestán. Tato komise by měla být veřejná. Dá se tak najevo, že celá škola i společnost se staví proti šikaně na stranu slabšího a bude-li se to opakovat, budou viníci opět potrestáni. Dojde tedy k veřejnému oznámení o potrestání viníků a v následujících několika týdnech (měsících) by měl být na škole zvýšený dozor.

2.3 Agresivita jako psychologický problém osobnosti

Sobecká a sebestředná orientace agresorů spočívá v nelásce k sobě. Může nám to připadat jako absurdní tvrzení, protože v obecném povědomí je sobectví spojováno se sebeláskou.

Agresi můžeme definovat jako tendenci ke zničení nebo poškození nějakého objektu, je spojena se snahou ublížit, a proto je u člověka doprovázena často postoji nepřátelství (hostility) a je spojena s afektem vzteku. Agrese je vrozenou reakcí na překážku, ale může být též naučena jako instrumentální více či méně generalizovaná reakce, která pak vystupuje bez doprovodu vzteku a nepřátelství. Agrese má mnoho různých forem, od hrubé agrese fyzické, jíž je fyzické napadení, až po vysmívání se, ironii, kritiku, nadávání a intrikování, pomlouvání, hrozby atd. Obecně je agrese reakcí na frustraci, zvláště takovou, kdy je ohroženo uspokojení důležitých potřeb. Je-li agresivní chování znemožněno, dochází obvykle k přesunu agrese na náhradní objekt (agresoři se „vybíjejí“ na obětech).

2.3.1 Psychologické zvláštnosti agresora

Účinky agrese rovněž liší podle agresora. Agresoři - iniciátoři, byli vždy ti „silní“. To znamená, že to byli žáci, kteří uměli svůj strach skrývat (i před sebou) a zneužívat strachu druhých. Tváří v tvář konfliktu uměli potlačovat nejistotu. Zápas spojený s rizikem v nich vyvolávaly jakousi euforii, která přehlušovala vnitřní neklid a strach. Tito psychičtí siláci byli zpravidla i fyzicky zdatní, přinejmenším ve srovnání s obětí. Občas mívali nějakou tu zkušenost s bojovým uměním, nebo se o něj alespoň „teoreticky“ (na videu) zajímali. Vždy se u nich dala zaregistrovat nápadná, i když nereflektovaná krutost - tedy skvělý pocit z utrpení a ponížení šikanované oběti a masivní touha po moci.⁸

U menší skupinky agresorů se touha po ovládnutí spojená s násilím jevila jako kompenzace celkové neúspěšnosti. Osobnosti agresorů mohou být nejen

⁸ BOURCET, S. , GRAVILLONOVÁ, I. Šikana ve škole, na ulici, doma. 1. vyd. Praha 2006: Albatros. 28 s. ISBN 80-00-01 552-8

duchovně a mravně, ale i psychicky nezralé. Souvislost lze vidět s častějším výskytem těžké citové deprivace nebo alespoň subdeprivace v rodině či náhradní rodinné výchově.

Jejich motivem (motiv je vnitřní příčina chování) je např. nuda, motiv prevence (šikanuji abych sám nebyl šikanován), motiv upoutání pozornosti, motiv žárlivosti (závidí jedničkářům dobré výsledky).

Tři typy agresorů

1) Hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy - narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Takový typ šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost (dělá z oběti otroka). U takového typu agresora je častá agrese a brutalita rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo napodobovali.

2) Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostlivý, někdy se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Jeho násilí je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. V jeho výchově je časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.⁹

3) „Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Snaží se vypíchnout humorné a zábavné stránky. Je jim cizí respekt k druhým lidem, v rodině chybí morální hodnoty.

2.3.2 Psychologické zvláštnosti oběti šikany

Postihnout, jak se projevuje oběť, je poněkud obtížnější než zachytit charakteristiky agresora. Výběr oběti je naprosto nahodilý, při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě. Avšak mějme na paměti, že drtivá většina agresorů jedná stejně - vyhlédne si snadnou oběť. Není těžké si představit, že si agresor

⁹ GAJDOŠOVÁ, E. , HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků . 1. vyd. Praha 2006: Portál. 218 s. ISBN 80-7367-115-8

vybere spíše nesmělou a bázlivou kořist než sebejistou osobu.¹⁰ Přesto na školách existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně týrané. V žádném případě to nejsou určitým způsobem postižení jedinci. Jsou to pouze „nejslabší ze slabých“. To znamená, že vůbec neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých. Nejsilnějším „magnetem“ chronicky šikanovaných obětí je jejich příliš viditelná bojácnost. Důležitá je i jejich vrozená „slabá“ reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, malomyslnosti, výčitkám svědomí.

Existují určité charakteristiky, které zvyšují riziko, že někdo bude šikanován. Oběti bývají často nějak oslabené - mívají v širším slova smyslu tělesný či psychický handicap (malá fyzická síla, tělesná neobratnost, odstávající uši, brýle, obezita). Z psychických znevýhodnění je častou příčinou šikany např. opožděný duševní vývoj. Šikanován může být také jediný Rom ve třídě za „narušení čistoty skupiny“. Žáci, kteří jakoby přitahují násilí, nemusejí být vždycky fyzicky slabí, nemusejí mít tělesný handicap. Zpravidla však bývají méně zdatní než agresori.

Pro praktické potřeby prevence má význam vědět něco o podskupinách a typech obětí:

- oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
- oběti „silné“ a nahodilé,
- oběti „deviantní“ a nekonformní.

Dále rozlišujeme oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované a oběti, které mají alespoň jeden pozitivně opětovaný vztah.

Situace však bývá v mnoha případech nepřehledná. Oběti také mohou být velmi slušní žáci s dobrým prospěchem. Vyřešení problému je mnohem složitější, pokud se obětí stanou vyhlášení darebáci a provokatéři. Kdo koho napadl, kdo koho týral, je v tomto případě velmi obtížné vyšetřit. Aby nebylo zmatků málo, stává se

¹⁰ BOURCET, S. , GRAVILLONOVÁ, I. Šikana ve škole, na ulici, doma. 1. vyd. Praha 2006: Albatros. 22 s. ISBN 80-00-01 552-8

také, že oběť je současně agresorem (oběť-provokatér). I v nejobtížnější situaci se pedagog může držet jasného pravidla: Žádný žák nesmí být týrán!

Ve všech případech šikany agresori tvrdí, že byli provokováni. V drtivé většině to není pravda. V případě, že se skutečně jedná o oběť-provokatéra, samotné označení nestačí. Výroky typu „Je to provokatér, sám si za to může.“ nic neřeší. Je nutné bludný kruh přerušit a týrání zastavit.

2.4 Prevence

Úspěšnou cestou k potlačení násilí může být pouze postupné rozvíjení prevence na co největším počtu škol za aktivní pomoci a podpory ministerstva školství a krajských úřadů. Jde tedy o vybudování ucelené ochrany dětí a dospívajících před týráním spolužáků.

Cestou k zastavení epidemie násilí mezi žáky je vytvoření příznivého klimatu a vybudování speciálního programu proti šikanování.

Schéma prevence školních šikan podle Koláře¹¹

- Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
- Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.
- Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogickou-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně-pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
- Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).

¹¹ KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. 1. vyd. Praha 2001: Portál. 198 s. ISBN 80-7367-014-3

- Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.
- Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.
- Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.

2.4.1 Možnosti prevence šikany

Prevenici v oblasti šikanování lze rozdělit na primární a sekundární.

Primární prevence

Uplatňuje se v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách. Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené součásti komunity (např. celoškolské setkání, školní parlament, třídní samosprávy). Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství, školní komunity.

Sekundární prevence

Uplatňuje se v situacích, kdy k šikaně už došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy už znovu neobjevily. Řadíme sem včasnou diagnostiku, vyšetření šikany, pedagogická opatření, výchovnou práci s agresory.

2.4.2 Opatření a řešení šikanování

2.4.2.1 Utopická opatření

Vyloučení agresorů ze školy

Toto řešení na základní škole není v kompetenci ředitele školy. Lze ho obejít pouze formou dohody s rodiči agresora a ředitelem jiné školy či spoluprací se

sociálním kurátorem, diagnostickým ústavem aj. V opravdu závažných případech je třeba agresora izolovat (speciální školy pro žáky se specifickými vývojovými poruchami chování, výchovné ústavy), a tím chránit oběti jeho šikanování.

Domácí škola, domácí vzdělávání

Samotné školy považují tuto formu vzdělávání za vhodnou pro vzdělávání dětí s výraznými poruchami chování, resp. pro děti s nestandardním chováním.

Zrušení škol, resp. zcela odlišná budoucí podoba školství či školského systému

Myšlenka nachází živnou půdu v některých radikálních koncepcích liberalizace školství, např. v tendencích nahradit povinnou školní docházku povinným vzděláváním a umožnit svobodnou nabídku vzdělávacích služeb, tzn. i mimo instituci školy. Z dnešního pohledu se stále ještě jedná o utopii, a to jak časovou, tak spočívající v tom, že zřejmě vždy bude třeba v určitém rozsahu realizovat společné soužití dětí, neboť škola plní socializační funkci.

2.4.2.2 Zajímavá výuka a atraktivní školní program

Zajímavý obsah vyučování

Pokud není obsah vyučování motivující a nebudou začleněny prvky pozitivní socializace, mohou žáci vyjadřovat své odmítání cílů školy prostřednictvím nejrůznějších deviantních forem chování, včetně šikanování.

Činná škola a aktivizující metody výuky

Škola je řazena mezi sociálně kázeňské metody, které využívají společenské prostředí školy k ukázkování.

Poutavý školní program

Atraktivnosti školy napomáhají i věci k prevenci a řešení šikany (např. žákovská samospráva, školní časopis, volnočasové aktivity organizované školou).

2.4.2.3 Výchovní opatření

Možnosti výchovných opatření jsou na základních školách dosti omezené.

Pedagog má možnost využít pouze tyto prostředky korekce chování žáků:

- napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole,
- snížení známky z chování,
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny,
- doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

V mimořádných případech se užívají opatření :

- doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu,
- podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu,
- vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči v PPP nebo v jiném poradenském pracovišti.

Se šikanou se lze vypořádat vypracováním a dodržováním celoškolní strategie. Je zde důležité partnerství mezi žáky a učiteli, případně i rodiči, podpora dětí a jasné stanovené komunikační cesty při oznamování šikany.

Dále pravidla chování a sankce za jejich porušení, zvýšený dohled učitelů o přestávkách, pečlivý záznam všech případů šikanování a důsledné sledování do budoucna, vyvarování se sankcí, které by z trýznitele činily oběť a zapojení rodičů obětí i trýznitelů při komunikaci v zájmu snahy o vyřešení situace.

2.5 Preventivní programy

Podobně jako u všech jiných negativních společenských jevů i u šikany platí, že je mnohem lehčí a účinnější šikaně předcházet, než ji později odstraňovat nebo proti ní bojovat. Hlavní otázkou zůstává, co se dá proti šikaně dělat, které postupy jsou účinné v prevenci a ve zvládnutí šikany.¹²

Prevenci šikany je na místě provádět tam, kde k ní ještě nedošlo, ale stejně tak na místech, kde už se tento problém objevil. Je totiž potřeba odstranit její hlubší příčiny, aby neopakovala. Musíme si uvědomit, že v této problematice nejsou snadná a rychlá řešení. Jedinou cestou, jak účinně zabránit rozšířenému násilí jsou kvalitní preventivní programy, kterých by se měly účastnit nejlépe všechny školy na základě podpory ministerstva školství a krajských úřadů.

V České republice jsou známé zejména dva projekty:

Škola podporující zdraví - Zdravá škola

Cíle a celá filozofie programu jsou explicitně zaměřeny na analýzu a tvorbu bezpečného a sociálně podnětného prostředí v celé škole a v každé třídě, mezi žáky i mezi učiteli, rodiči i v obci. První školy tohoto typu začaly fungovat v roce 1992.

Kvalitní sociální klima je tvořeno tak, že:

- respektuje individuální potřeby žáka, stará se, aby byly naplňovány a k jejich naplňování byly vytvářeny odpovídající podmínky
- dbá na to, aby organizace a pravidla soužití byla předem dohodnuta, aby si je vytvořili společně ti, kdo se jimi mají řídit, aby platila pro každého a všichni je dodržovali
- cílem ŠPZ jsou humanisticky orientované postoje všech aktérů programu ve styku mezi lidmi a tomu odpovídající chování a jednání. K těmto

¹² HÁJEK, B., MACEK, M.. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání. Praha 2002. 115 s. NO ISBN.

postojům patří úcta, důvěra a snášenlivost, uznání, účast a empatie,
otevřenost a vůle ke spolupráci a pomoci

Zjistilo se, že čtyři měsíce po zavedení programu klesla celkově šikana ve škole průměrně o 42,5 %. Ve třídách, kde pracovali členové užšího realizačního týmu, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování o 50 % až 75 %.

Začít spolu

Program Začít spolu je u nás realizován od roku 1994 v síti škol mateřských i základních. Klíčovým předmětem je sociální výchova, která by měla ústit ve vytvoření bezpečného sociálního prostředí.

Program obsahuje:

- společné vzdělávání a supervize,
- užší realizační tým,
- zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu,
- společný postup při řešení šikanování,
- prevence v třídních hodinách,
- prevence ve výuce,
- prevence ve školním životě mimo vyučování,
- ochranný režim,
- spolupráce s rodiči,
- školní poradenské služby,
- spolupráce se specializovanými zařízeními,
- vztahy se školami v okolí,
- evaluace.

2.5.1 Minimální preventivní program – Škola pro Tebe

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky hovoří následovně:

„Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školy a školská zařízení.

Děťští a dospívající agresori se často stávají členy marginálních sociálních skupin, které pak v dospělosti mají zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní. Dokážeme-li zastavit jejich agresivní chování v tomto věku, sníží se i riziko jejich kriminalizace v dospělosti.“¹³

Na vybrané ZŠ Dukelských hrdinů v Karlových Varech byl sestaven preventivní program pod názvem Škola pro Tebe. Je důležité, aby pro efektivní fungování tohoto programu škola zajistila:

- výchovu ke zdravému životnímu stylu,
- navozování příznivého psychického klimatu,
- vhodné a účelné využití volného času,
- výchovu k odpovědnosti za své zdraví a zdraví ostatních,
- kvalitní spolupráce s rodiči, PPP a úřadem práce.

Preventivní program je rozdělen pro 1. stupeň a 2. stupeň. Hlavní úkoly jsou:

1.stupeň

- praktické řešení modelových situací orientovaných na možný výskyt šikany ve škole i mimo ni,

¹³ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

- vzájemné seznámení se dětmi, pedagogy i ostatních zaměstnanců školy,
- zvyšování zdravého sebevědomí žáků,
- vnímání vlastní osobnosti,
- vnímání odlišnosti jednotlivých osobností,
- výchova k vzájemné úctě a vlastní sebeúctě,
- výchova k praktickému řešení problémů a konfliktů,
- výchova ke schopnosti komunikace,
- výchova k vyjádření a obhajobě vlastního názoru,
- výchova k práci v kolektivu,
- aktivní činnost ve volném čase,
- schopnost zvládnutí fyzicky náročných situací.

2.stupeň

- schopnost zvládnutí zvýšených nároků na školu (náročnější učivo, změna struktury učiva, střídání učitelů),
- vytvoření týmu učitelů a žáků založeného na vzájemné důvěře,
- vytvoření třídy jako bezpečného místa, třída bez šikany, bez drog, alkoholu a cigaret,
- společné výlety a víkendové pobyty, formování kladných vztahů, vytvoření kvalitního kolektivu, pomoc, tolerance, respekt,
- schopnost samostatného rozhodování, umění říci NE,
- schopnost vyrovnat se s neúspěchem,
- praktické metody nácviku řešení složitých životních situací, vytváření vlastních názorů na negativní modelové situace, vytvoření kvalitních postojů ke zdravému životnímu stylu a sociálně patologickým jevům u dětí,

- schopnost správné orientace v reklamě,
- znalost možných životních rizik.

Z provozního hlediska je nutné, aby byli všichni důkladně seznámeni s vnitřním řádem školy. Stručná a věcná formulace je podmínkou pro správný výklad pravidel. Žáci se mohou podílet na jejich vytváření (zvolení třídní a žákovské rady). Důsledné dodržování všech pravidel žáky i všemi zaměstnanci školy je základem pro vytvoření bezpečného a respektujícího prostředí.

Žáci mají k dispozici informační leták, který je seznamuje se základními problémy šikany (viz. Příloha č.1). Besedy s městskou policií a dalšími odborníky jsou velkým přínosem při řešení otázek z oblasti sociálně patologických jevů.

Konkrétní způsoby prevence ze strany školy:

- informovanost rodičů o sociálně patologických jevech a společná prevence, spolupráce rodičů a školy při řešení již vzniklých problémů (viz příloha č. 2),
- zajištění ochrany bezpečnosti a zdraví žáků,
- důsledná kontrola absence, prověřování opakujících se zdravotních problémů žáků,
- sledování a odhalování záškoláctví,
- upozornění na škodlivé jevy a životní rizika ve všech oblastech vyučování,
- zařazování vhodných témat do výuky, besedy s odborníky na problematiku sociálně patologických jevů,
- včasné odhalování poruch učení a chování,
- pravidelné porady o chování žáků – minimálně 1x měsíčně,
- využití volného času dětí – kroužky a jiné mimoškolní aktivity.

Je potřeba, aby se na úspěšném plnění Minimálního preventivního programu podíleli všichni pedagogičtí a provozní zaměstnanci školy. Důležitá je také komunikace s rodiči a jejich spolupráce se školou.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit pomocí dotazníkové formy průzkumu, zda se žáci na vybrané ZŠ setkávají s projevy šikany. Na základě získaných výsledků stanovit jejich frekvenci na obou stupních. Dále zmapovat modely prevence 1. a 2. stupně vybrané ZŠ a porovnat je s možnostmi dostupných preventivních opatření.

Pro bakalářskou práci stanovuji tyto předpoklady:

První předpoklad P1

Na obou stupních základní školy se žáci setkávají s formou šikany.

Druhý předpoklad P2

Na druhém stupni se procento žáků, kteří se osobně setkali s projevy šikany, zvyšuje.

3.2 Metody průzkumu a metodika

Pro praktickou část bakalářské práce byla zvolena metoda teoretické analýzy – dotazníková forma průzkumu.

Dotazník je široce používaná metoda v případě zkoumání velkého počtu osob. Kvalita informací získaných dotazníkem závisí na úrovni jeho konstrukce i na spolehlivosti výpovědí osob, které se průzkumu účastní. Velkým problémem je formulace otázek, které nesmí působit sugestivně a mnohoznačně. Dále musí být jednoduché a srozumitelné zkoumaným osobám. Výhodou dotazníku je možnost jeho statistického zpracování. Dotazníkem lze získat i takové informace, které bychom těžko získávali pouhým rozhovorem.

Konstrukce dotazníku

Dotazník (viz. Příloha č. 3) byl vypracován na základě studia odborné literatury a na praktických zkušenostech. Pro účely našeho průzkumu byl sestaven

nestandardizovaný dotazník tak, aby byly zjištěny údaje, vztahují se k předpokladům bakalářské práce.

V dotazníku bylo použito 21 otázek uzavřených s předloženými alternativami, z nichž si žáci mohli vybrat jednu nebo více odpovědí, 3 otázky byly otevřené, kde mohli žáci volně vyjádřit svoje názory a postoje.

Výzkumné otázky byly rozdělené do 4 oblastí:

1. oblast – otázky informativního charakteru (1, 2, 3, 4)
2. oblast – atmosféra v třídním kolektivu (5, 6, 7, 8, 9, 15, 21, 22, 23)
3. oblast – projevy šikanování a postoje žáků k této problematice (10, 11, 14, 16, 17, 24)
4. oblast – vztah žáka k učiteli a rodině, projev důvěry (12, 13, 18, 19, 20)

Průzkum probíhal v těchto krocích:

- zajištění zkoumaného vzorku,
- spolupráce se žáky a pedagogickými pracovníky,
- zpracování získaných dat,
- vyhodnocení.

Při zadávání dotazníku byli žáci seznámeni s tím, že jde o realizaci praktické části bakalářské práce a výsledky se žádným způsobem nedotknou jednotlivců. Žáci byli požádáni, aby vyjádřili své skutečné postoje a názory, k čemuž napomáhala atmosféra přátelství a důvěry.

Žákům jsme předložili dotazník se slovním doprovodem. Na 1. stupni jsme žákům celý dotazník přečetli. Pokud dal některý žák najevo, že otázce nerozumí, daný problém jsme mu vysvětlili. Práce byla časově náročnější na 1. stupni a mnohdy jsme pracovali se žáky individuálně. Průzkum byl prováděn anonymně a vypracování dotazníků trvalo průměrně 1 vyučovací hodinu. Hlavní důraz jsme kladli na to, že nezáleží na čase, ale na tom, jak správně vystihnou svůj postoj k dané problematice.

Při vyhodnocování bylo použito procentuálního výpočtu, jehož výsledky jsou uvedeny v tabulkách a grafech.

3.3 Popis zkoumaného vzorku

Pro průzkum byla vybrána Základní škola Dukelských hrdinů v Karlových Varech. Z celkového počtu všech žáků školy byl vybrán vzorek 244 žáků z třetího až devátého ročníku. První a druhý ročník byl z tohoto vzorku vyňat záměrně vzhledem k obtížnosti dotazníku a k věku dětí. U třetího a sedmého ročníku se průzkumu zúčastnila pouze jedna třída. Vzhledem k tomu, že účast v průzkumu byla dobrovolná, zbylé třídy sedmého a třetího ročníku se rozhodly nezúčastnit, což jsme respektovali.

Z celkového počtu zúčastněných, tedy 244 žáků, bylo z prvního stupně žáků 95 a z druhého stupně pak 149 žáků.

Tabulka č. 1

Vzorek respondentů								
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Celkem
Dívky	11	21	17	19	12	23	20	123
Chlapci	11	17	18	21	10	23	21	121
Celkem	22	38	35	40	22	46	41	244

Výše uvedená tabulka ukazuje skladbu z hlediska pohlaví za jednotlivé ročníky. Z celkového počtu zúčastněných pak jasně vyplývá, že se průzkumu účastnilo více dívek než chlapců. Dále je patrné, že počtem nejsilnější ročník, který se průzkumu zúčastnil, je ročník osmý, s celkovým počtem 46 účastníků.

3.4 Výsledky a jejich interpretace

Otázky z 1. oblasti byly položeny účelově tak, aby poskytly základní nutné informace o respondentovi, tj. pohlaví, věk a třídu. Čtvrtá otázka, přestože je zařazena do oblasti informativních otázek, byla zahrnuta do výsledků a jejich interpretace proto, že známka z chování může o žákovi ledacos napovědět. Důvodem pro snížení mohly být kázeňské problémy větší, nebo menší závažnosti.

Také by se dalo předpokládat, že žák se sníženou známkou by mohl vykazovat chování agresora.

Z výše uvedených důvodů nejsou do závěrečného vyhodnocení zahrnuty otázky 1 – 3.

Otázka č. 4: Jakou známku jsi dostal(a) na vysvědčení z chování?

Tabulka č. 2

Přehled známek z chování u respondentů			
Známka z chování	1	2	3
1. stupeň	95	0	0
2. stupeň	146	3	0

Z tabulky č. 2 vyplývá, že z celkového počtu respondentů 1. stupně nikdo neobdržel sníženou známku z chování. Z respondentů 2. stupně došlo u tří žáků ke snížení známky z chování.

Otázka č. 5: Na koho nebo na co se ve třídě těšíš?

U této otázky mohli respondenti zvolit více odpovědí.

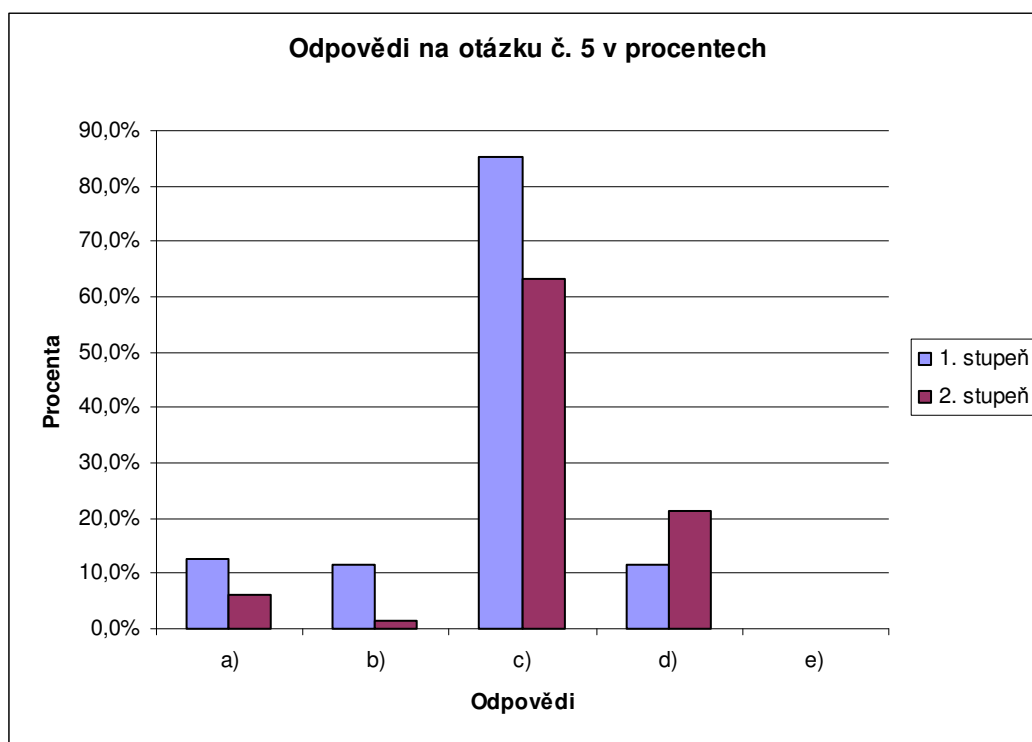
Tabulka č. 3

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 5							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) na učení	1	4	7	2	2	4	1
b) na učitele	3	4	4	1	0	1	0
c) na kamarády	20	32	29	31	17	43	33
d) na přestávky	2	3	6	5	3	17	7
e) na něco jiného	0	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 4

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 5 v procentech					
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)	e)
1. stupeň	12,6 %	11,6 %	85,3 %	11,6 %	0 %
2. stupeň	6 %	1,3 %	83,2 %	21,5 %	0 %

Graf č. 1

Z tabulky č. 3 vyplývá, že hlavní motivací žáků obou stupňů pro návštěvu školy jsou jednoznačně kamarádi. V grafickém znázornění je pak zřejmé, že rozdíl u obou stupňů v odpovědi c) je jen nepatrný. Naopak nejmenším motivačním prvkem se ukázali být pro druhý stupeň samotní učitelé – odpověď b). Z tabulek č. 3 a 4, stejně jako z grafu č. 1 vyplývá, že variantu e) nezvolil ani jeden z respondentů. Z nabízených variant odpovědi si každý z respondentů vybral, nikdo z nich necítil potřebu uvést jinou možnost.

Otázka č. 6: Co děláš ve škole nerad(a)?

U této otázky mohli respondenti zvolit pouze jednu odpověď.

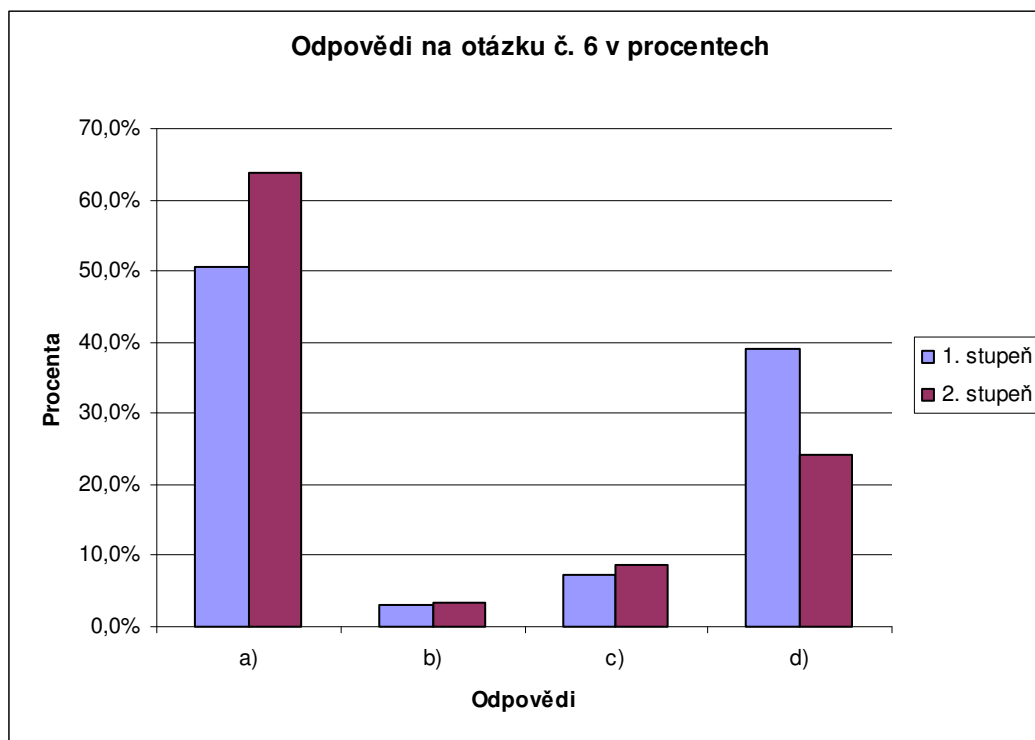
Tabulka č. 5

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 6							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) učím se	12	19	17	26	11	31	27
b) povídám si s kamarády	0	0	3	1	2	2	0
c) povídám si s učitelem	1	1	5	3	3	2	5
d) všechno dělám rád	9	18	10	10	6	11	9

Tabulka č. 6

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 6 v procentech				
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)
1. stupeň	50,5 %	3,2 %	7,4 %	38,9 %
2. stupeň	63,7 %	3,4 %	8,7 %	24,2 %

Graf č. 2

Z tabulky č. 5 a grafu č. 2 se ukazuje, že žáci obou stupňů se neradi učí – a). Na grafickém znázornění je pak zřejmé, že nechuť k učení se s přechodem na druhý stupeň zvyšuje. Zajímavým zjištěním byl fakt, že tři procenta žáků z obou stupňů nerado komunikuje s učitelem – c) a s kamarády – b).

Otázka č. 7: Máš ve třídě kamaráda?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

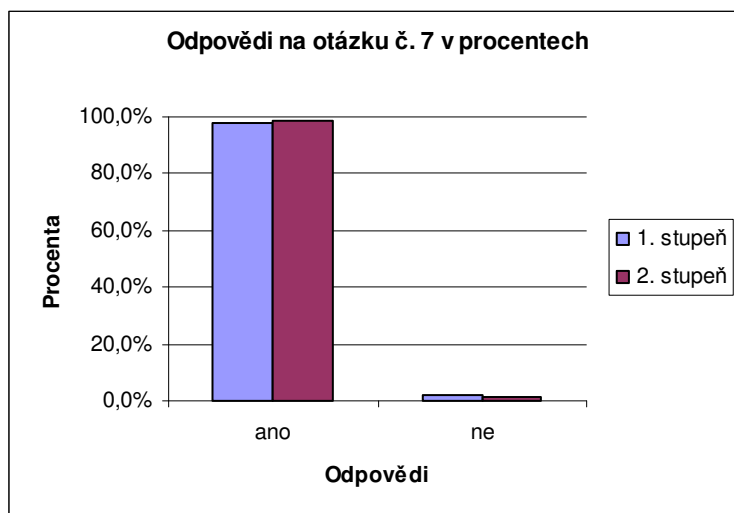
Tabulka č. 7

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 7							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	22	38	33	40	21	45	41
Ne	0	0	2	0	1	1	0

Tabulka č. 8

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 7 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	97,90 %	2,10 %
2. stupeň	98,70 %	1,30 %

Graf č. 3

Z celkového počtu žáků na jednotlivých stupních, uvedených v tabulce č. 7, vyplývá, že na každém stupni jsou dva respondenti, kteří uvedli, že nemají ve třídě kamaráda. U kladných odpovědí se není překvapující, že se počet u obou stupňů příliš neliší.

Otázka č. 8: Jsi rád(a) v této třídě?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

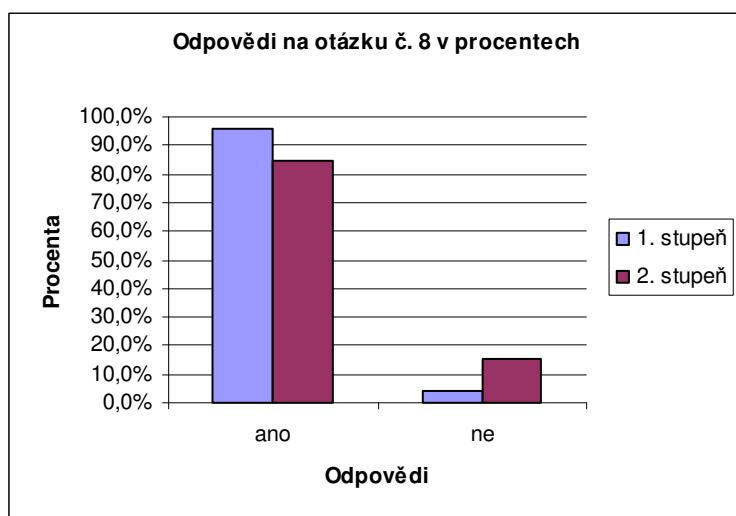
Tabulka č. 9

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 8							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	20	37	34	37	12	38	39
Ne	2	1	1	3	10	8	2

Tabulka č. 10

Přehled odpovědí respondentů č. 8 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	95,8 %	4,2 %
2. stupeň	84,6 %	15,4 %

Graf č. 4

Z hodnocení odpovědí vyplývá, že na obou stupních ZŠ je většina žáků ve třídě ráda.

Otázka č. 9: Ubližoval ti někdo ze třídy?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

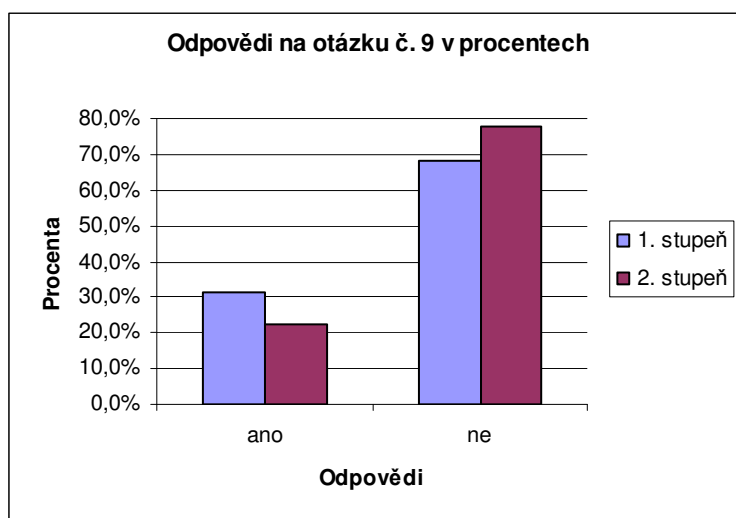
Tabulka č. 11

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 9							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	10	12	8	9	4	13	7
Ne	12	26	27	31	18	33	34

Tabulka č. 12

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 9 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	31,6 %	68,4 %
2. stupeň	22,1 %	77,9 %

Graf č. 5

Z odpovědí vyplývá, že ve větší míře je ubližováno žákům na 1. stupni ZŠ, respondenti uvedli kladnou odpověď ve 31,6%. U respondentů 2. stupně se kladná odpověď objevila ve 22,1%, což může být způsobeno i vyšší věkem respondentů.

Otázka č. 10: Jak ti ubližují?

U této otázky mohli respondenti zvolit více odpovědí.

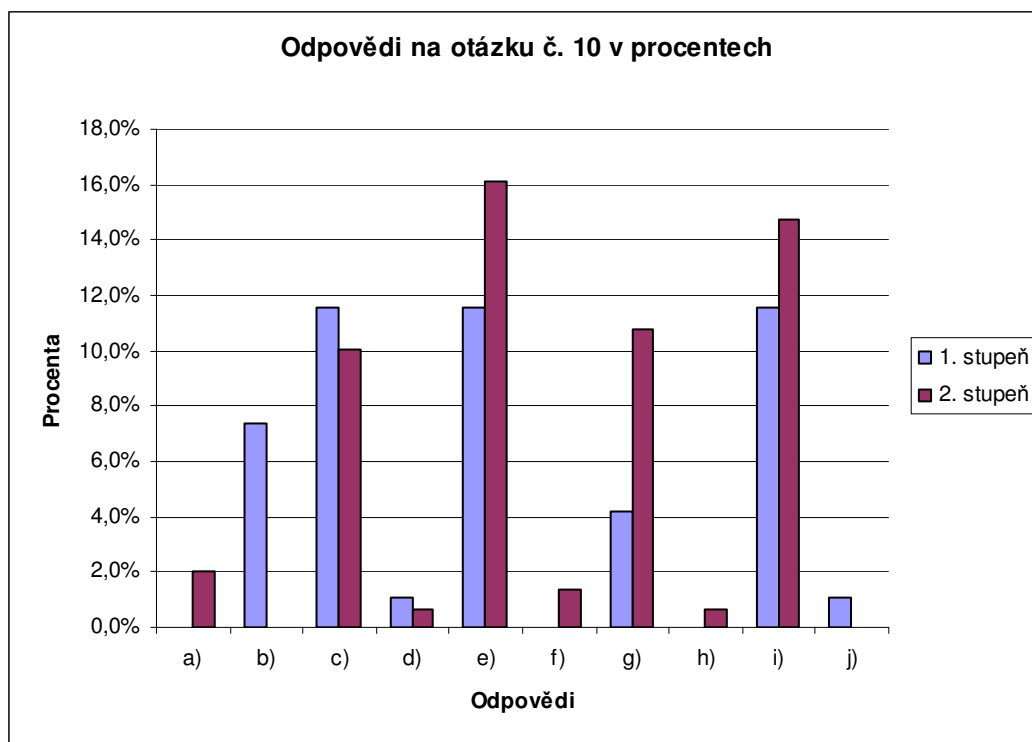
Tabulka č. 13

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 10							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) nevšímají si mě	0	0	0	0	0	3	0
b) bití	3	3	1	0	0	0	0
c) posměch	6	3	2	2	3	8	2
d) fackování	0	0	1	1	0	0	0
e) pomluvy	1	5	5	4	3	12	5
f) kopání	0	0	0	0	0	2	0
g) ponižování	3	0	1	1	2	10	3
h) rány pěstí	0	0	0	1	0	0	0
i) nadávky	3	5	3	6	2	11	3
j) jinak, napiš jak	0	1	0	0	0	0	0

Tabulka č. 14

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 10 v procentech										
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)	e)	f)	g)	h)	i)	j)
1. stupeň	0 %	7,4 %	11,6 %	1,1 %	11,6 %	0 %	4,2 %	0 %	11,6 %	1,1 %
2. stupeň	2 %	0 %	10,1 %	0,7 %	16,1 %	1,3 %	10,7 %	0,7 %	14,8 %	0 %

Graf č. 6

Žáci se na obou stupních ZŠ nejvíce setkávají se slovní agresí (pomluvy, nadávky, ponižování, posměch, ignorování). Fyzická agrese se projevuje ve formě bití nejvíce na 1. stupni. Fackování, kopání a rány pěstí byly zaznamenány jen v malém procentu případů. Jeden žák z 1. stupně se vyjádřil, že mu ostatní brali osobní věci a někdy mu je i ničili.

Otázka č. 11: Ten, kdo ti ubližuje je chlapec nebo dívka? Kolik je těch, kteří ti ubližují?

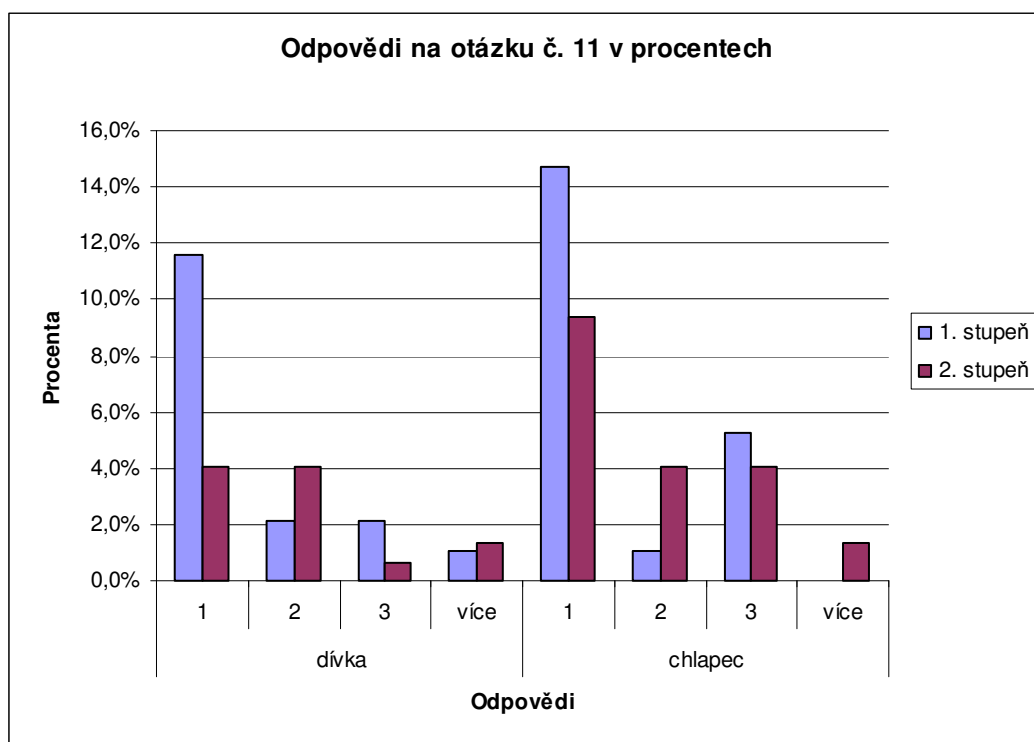
Tabulka č. 15

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 11							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1 dívka	6	4	1	3	1	1	1
2 dívky	0	1	1	2	2	2	0
3 dívky	0	1	1	0	0	1	0
Více dívek	0	1	0	0	0	0	2
1 chlapec	4	8	2	2	0	9	3
2 chlapci	0	0	1	3	0	3	0
3 chlapci	0	2	3	0	2	2	2
Více chlapců	0	0	0	1	1	0	0

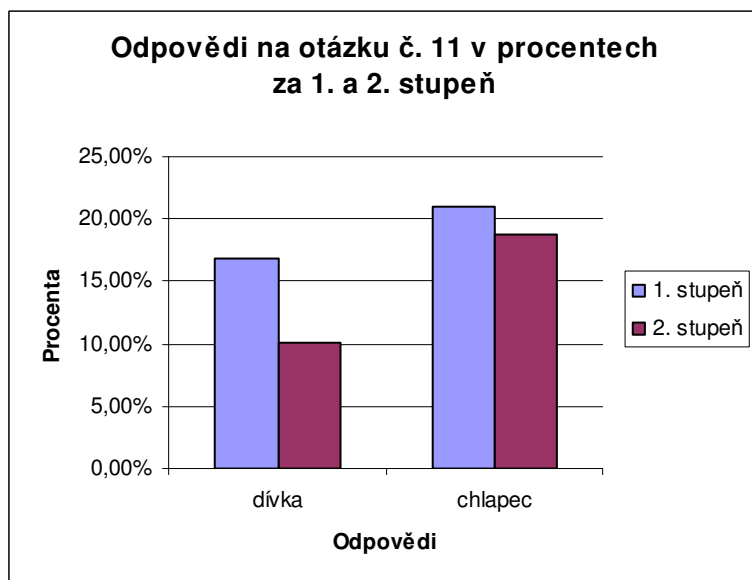
Tabulka č. 16

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 11 v procentech za 1. a 2. stupeň		
	1. stupeň	2. stupeň
1 dívka	11,6 %	4 %
2 dívky	2,1 %	4 %
3 dívky	2,1 %	0,7 %
Více dívek	1,1 %	1,3 %
1 chlapec	14,7 %	9,4 %
2 chlapci	1,1 %	4 %
3 chlapci	5,3 %	4 %
Více chlapců	0 %	1,3 %

Graf č. 7

Graf č. 8

Z odpovědí na tuto otázku jsme zjistili, že na obou stupních ZŠ ubližují dívky i chlapci, a to od jedince až po skupinu více než 3 žáků. Chlapci, kteří ubližují, byli uvedeni ve větším procentu odpovědí.

Otázka č. 12: Co bys udělal(a), kdyby tento žák (nebo jiný žák) začal ubližovat tobě, dělal ti naschvály a zastrašoval tě?

Pro zjištění dalších dat jsme zvolili otázku č. 12. otevřenou. Odpovědi se opakovaly, a proto jsme pro vyhodnocení sestavili tabulku.

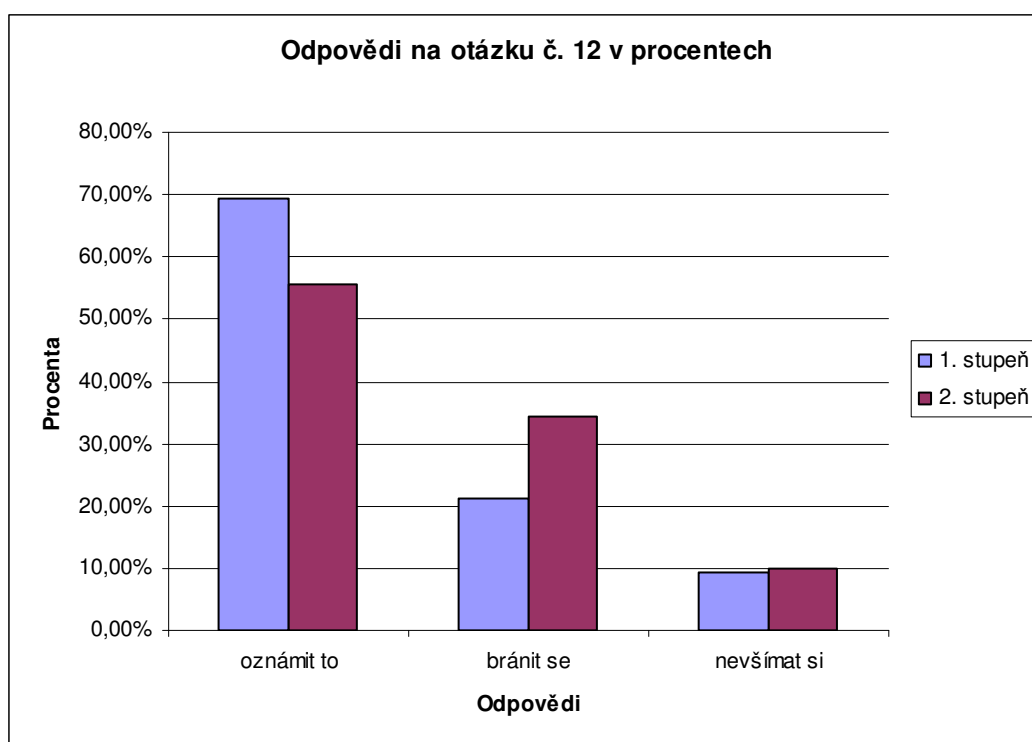
Tabulka č. 17

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 12							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) oznámit to	17	28	21	27	14	28	14
b) bránit se	5	6	9	8	6	14	23
c) nevšímat si	0	4	5	5	2	4	4

Tabulka č. 18

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 12 v procentech			
Varianty odpovědí	a)	b)	c)
1. stupeň	69,5 %	21,1 %	9,5 %
2. stupeň	55,7 %	34,2 %	10,1 %

Graf č. 9

Ve většině se žáci na obou stupních ZŠ shodli na oznámení situace, kdy jim bylo ubližováno a to učiteli, rodině, kamarádům.

Otázka č. 13: Komu by ses svěřil(a)?

Otázka č. 13 byla otevřená, z odpovědí žáků jsme také sestavili tabulku.

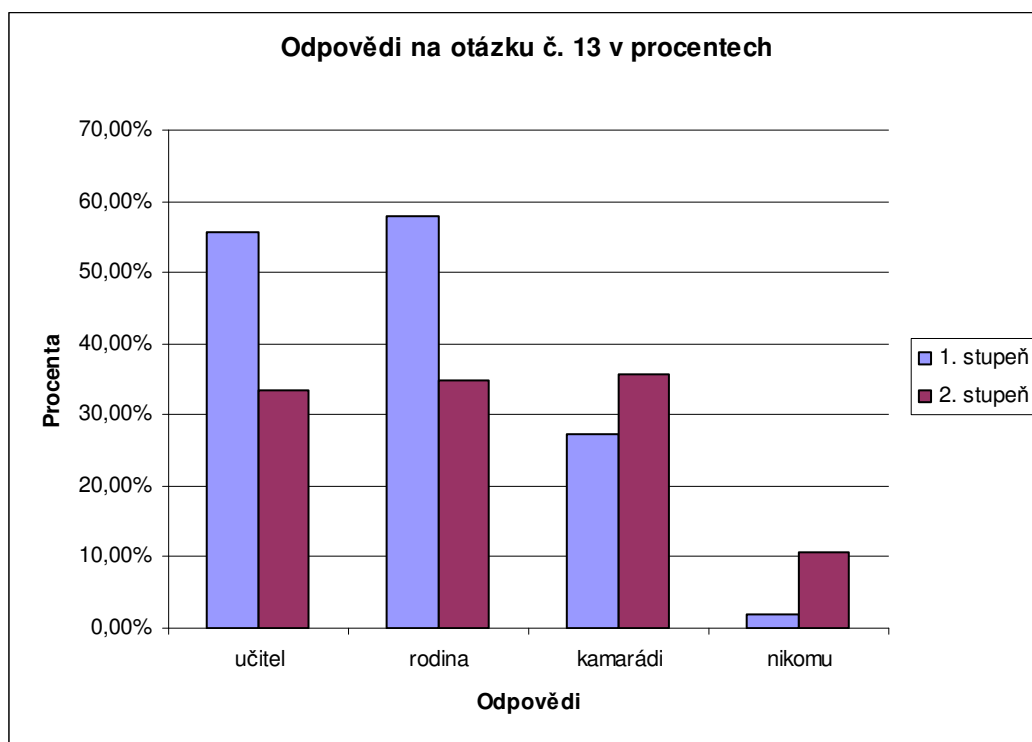
Tabulka č. 19

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 13							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) učitel	9	27	17	17	4	13	16
b) rodina	14	21	20	10	5	27	10
c) kamarádi	6	8	12	9	14	20	10
d) nikomu	0	0	2	4	4	3	5

Tabulka č. 20

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 13 v procentech				
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)
1. stupeň	55,8 %	57,9 %	27,4 %	2,1 %
2. stupeň	33,6 %	34,9 %	35,6 %	10,7 %

Graf č. 10

Je velmi důležité, aby mělo dítě ke svým rodičům (učitelům, kamarádům) důvěru a bylo schopno se svěřit. Největší důvěru našich žáků 1. stupně získala rodina a učitel. Žáci 2. stupně svou důvěru rozdělili s nepatrnými rozdíly mezi kamarády,

rodinu a učitele. Také jsme zde v 18 případech zaznamenali, že by se žáci nikomu nesvěřili.

Otázka č.14: Kde se to děje?

U této otázky mohli respondenti zvolit více odpovědí.

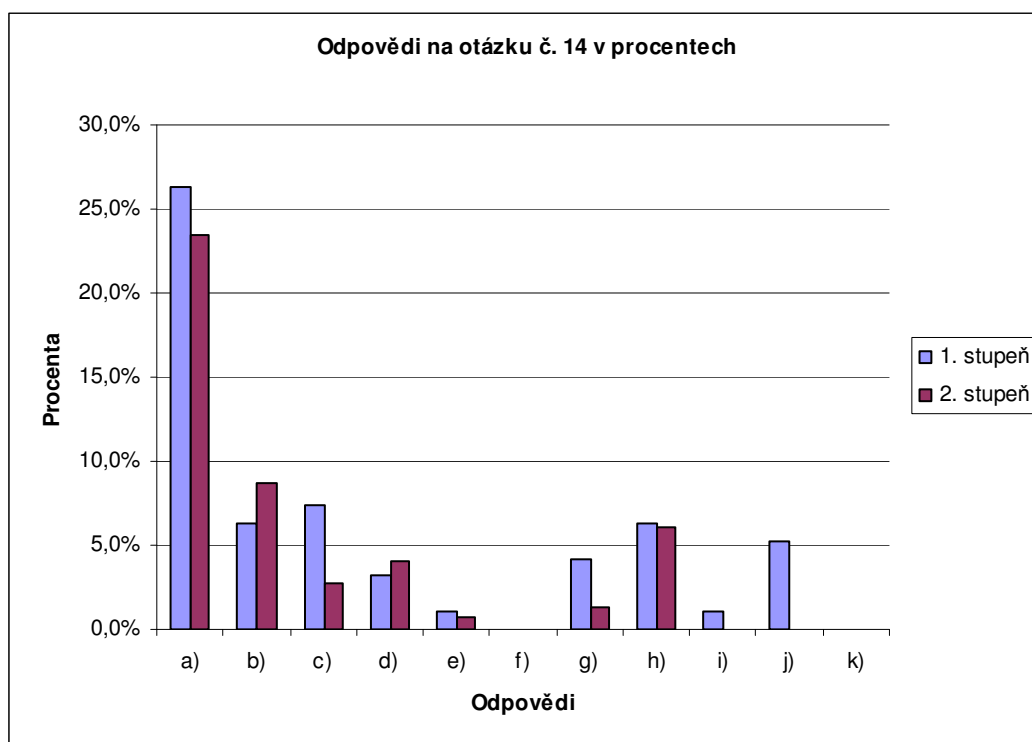
Tabulka č. 21

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 14							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) ve třídě	11	7	7	12	4	12	7
b) na chodbě	3	1	2	4	0	8	1
c) v šatně	3	1	3	1	0	3	0
d) na záchodě	0	1	2	5	0	1	0
e) v jídelně	1	0	0	1	0	0	0
f) v družině	0	0	0	0	0	0	0
g) cestou do školy	1	0	3	1	0	1	0
h) cestou ze školy	2	1	3	2	0	6	1
i) v tělocvičně	0	1	0	0	0	0	0
j) na hřišti	4	0	1	0	0	0	0
k) jinde, napiš kde	0	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 22

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 14 v procentech		
Odpovědi	1. stupeň	2. stupeň
a)	26,3 %	23,5 %
b)	6,3 %	8,7 %
c)	7,4 %	2,7 %
d)	3,2 %	4,0 %
e)	1,1 %	0,7 %
f)	0,0 %	0,0 %
g)	4,2 %	1,3 %
h)	6,3 %	6,0 %
i)	1,1 %	0,0 %
j)	5,3 %	0,0 %
k)	0,0 %	0,0 %

Graf č. 11

Zjistili jsme, že nejčastějším místem, kde dochází k projevům šikany je třída a šatna. Ze své vlastní zkušenosti vím, že dozorující učitelé nemohou být na více místech najednou. Pokud řeší problém v jedné třídě, nemůže zároveň zabránit vznikajícímu konfliktu např. na WC. Bohužel se setkáváme s tím, že agresori mají své „hlídky“, které podávají informace o blížícím se učiteli. Je tak velmi obtížné je přistihnout při činu.

Otázka č. 15: Je ve vaší třídě žák, který je silný, a proto ho všichni posloucháte a je vaším vůdcem?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

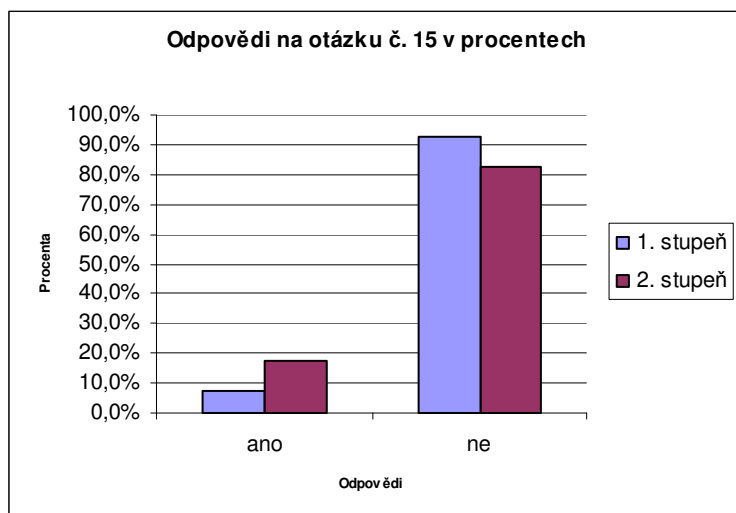
Tabulka č. 23

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 15							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	3	4	0	6	6	13	1
Ne	19	34	35	34	16	33	40

Tabulka č. 24

Přehled odpovědí respondentů č. 15 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	7,4 %	92,6 %
2. stupeň	17,4 %	82,6 %

Graf č. 12

Třídní vůdce z pozice síly se objevuje na obou stupních základní školy.

V mnohem větší míře na druhém stupni, kdy si žáci budují své pozice.

Otázka č. 16: Kluci na záchodě o přestávce strkají do slabšího spolužáka a začínají ho bít. Co uděláš?

U této modelové situace žáci sami vymysleli jednu z možných variant odpovědí.

Z tohoto důvodu se v tabulce objevuje možnost e) budu ho chránit, která v dotazníku nefigurovala. K této otázce se vyjadřovali jednou variantou odpovědi.

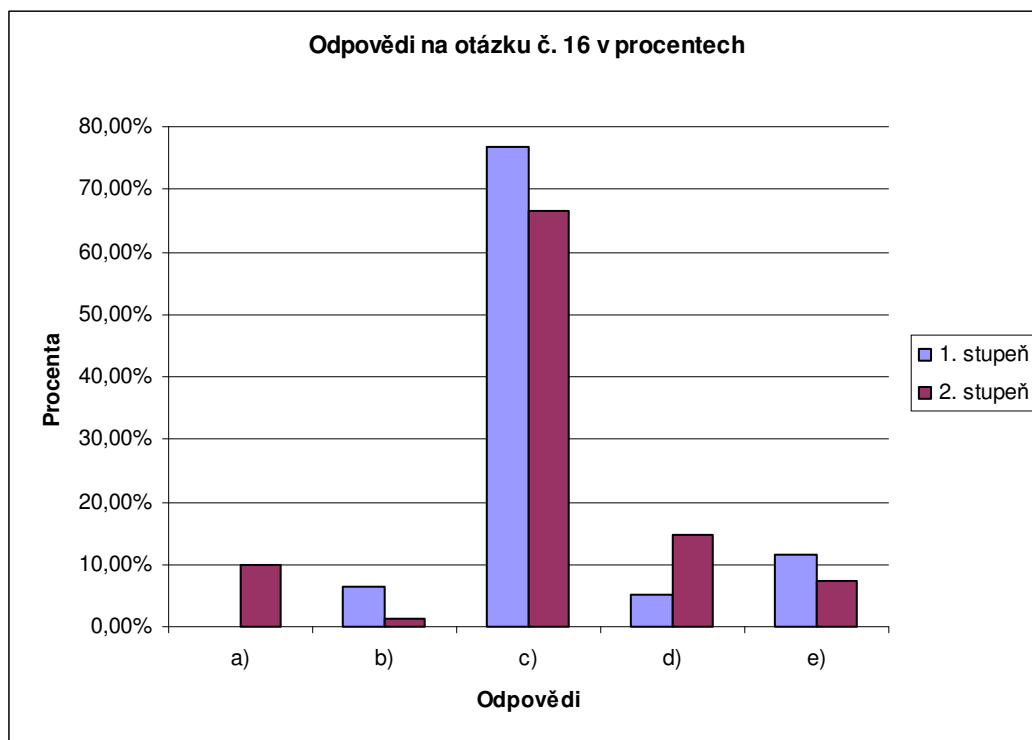
Tabulka č. 25

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 16							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) díváš se	0	0	0	3	0	5	7
b) taky mu dáš facku, protože tě štve	3	1	2	0	0	1	1
c) jdeš to říct učiteli	19	25	29	29	16	31	23
d) odejdeš, jakoby se nic nedělo, ať si to vyřídí sami	0	1	4	5	4	7	6
e) budu ho chránit	0	11	0	3	2	2	4

Tabulka č. 26

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 16 v procentech					
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)	e)
1. stupeň	0 %	6,3 %	76,8 %	5,3 %	11,6 %
2. stupeň	10,1 %	1,3 %	66,4 %	14,8 %	7,4 %

Graf č. 13

U této modelové situace žáci sami vymysleli jednu z možných variant odpovědí.

Z tohoto důvodu se v tabulce objevuje možnost e) budu ho chránit. Jako nejvhodnější variantu řešení zvolili oznámení učiteli, a to na obou stupních ZŠ.

Otázka č. 17: Žáci vaší třídy jednomu spolužákovi pořád ubližují, berou mu věci, dělají mu naschvály. Jak se zachováš?

U této otázky mohli respondenti zvolit více odpovědí.

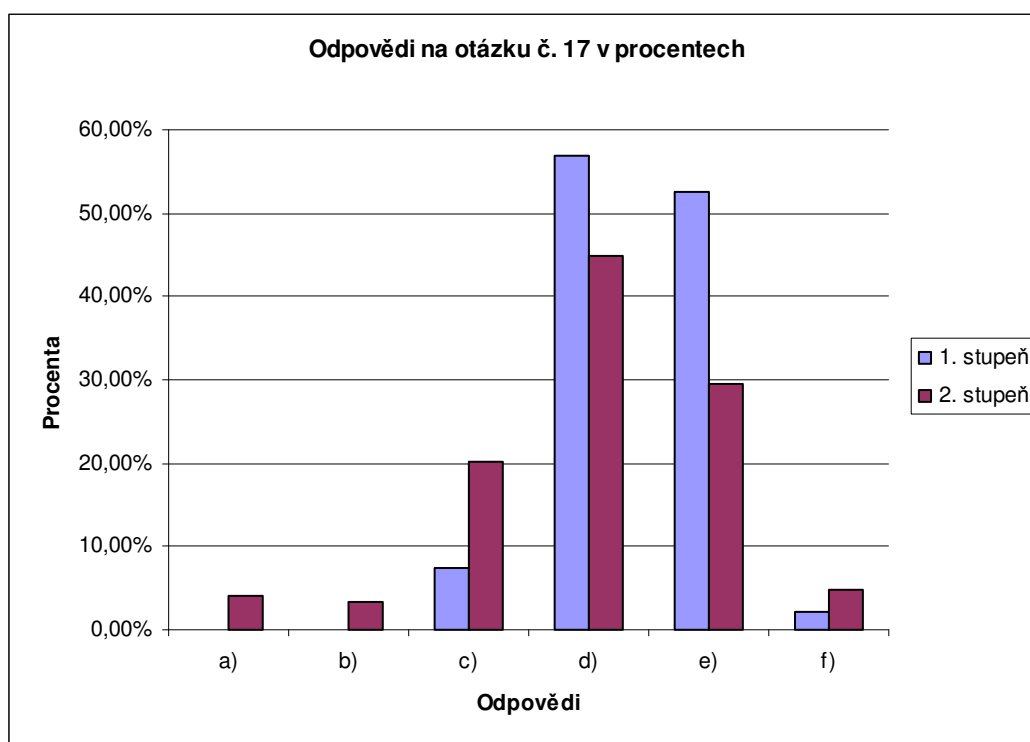
Tabulka č. 27

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 17							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) děláš to také, je to sranda	0	0	0	0	0	2	4
b) neděláš mu nic, ale naoko se mu posmíváš, aby ostatní neřekli	0	0	0	2	1	2	0
c) snažíš si ničeho nevšímat a jemu dáš pokoj	0	0	7	9	3	12	6
d) postavíš se za něj, pomáháš mu	16	23	15	20	8	18	21
e) oznámíš to učiteli, učitelce	8	27	15	9	10	17	8
f) neuděláš vůbec nic, protože se bojíš	0	2	0	1	0	4	2

Tabulka č. 28

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 17 v procentech						
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)	e)	f)
1. stupeň	0 %	0 %	7,4 %	56,8 %	52,6 %	2,1 %
2. stupeň	4 %	3,4 %	20,1 %	45 %	29,5 %	4,7 %

Graf č. 14

Žáci ve svých odpovědích mnohdy volili variantu postavení se za spolužáka a zároveň oznámení učiteli. Uvědomují si, že učitel jim pomůže. Je však zarážející,

že velké procento žáků se staví k dané situaci lhostejně. Buď se snaží ničeho si nevšímat, neudělají vůbec nic, nebo pouze přihlížejí.

Otázka č 18: Vyprávíš doma o škole rodičům?

K této otázce se respondenti vyjadřovali jednou variantou z nabízených možností odpovědí.

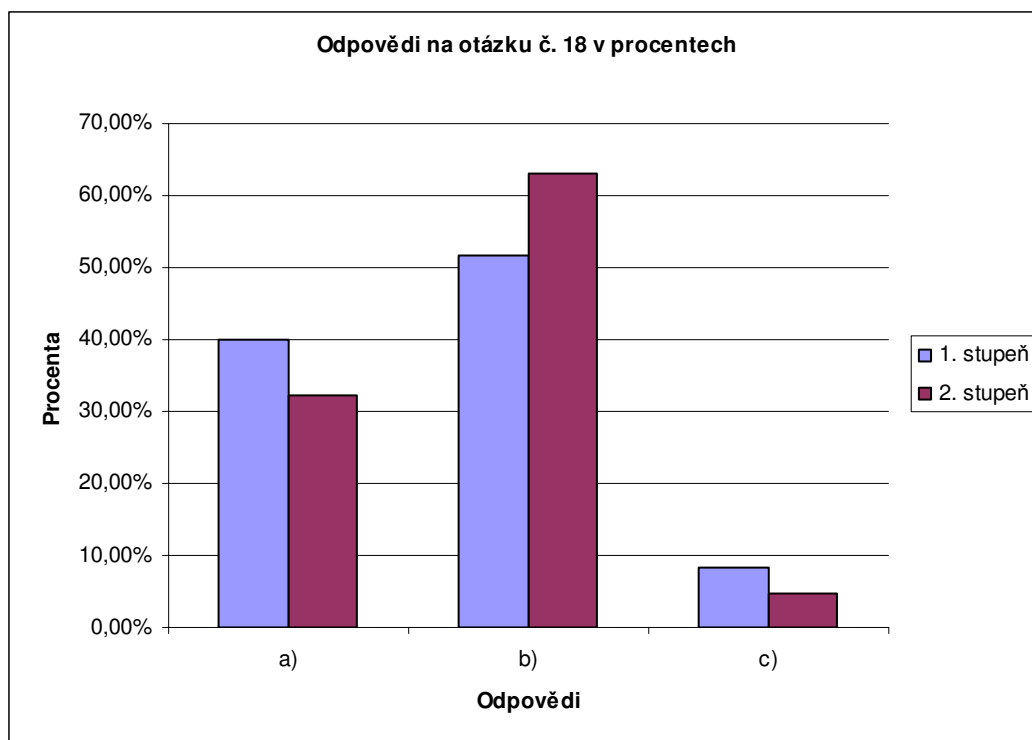
Tabulka č. 29

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 18							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) každý den	7	17	14	13	11	13	11
b) jen někdy	11	19	19	25	11	31	27
c) nikdy	4	2	2	2	0	2	3

Tabulka č. 30

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 18 v procentech			
Varianty odpovědí	a)	b)	c)
1. stupeň	40 %	51,6 %	8,4 %
2. stupeň	32,2 %	63,1 %	4,7 %

Graf č. 15

Rodina se často stává prvním „posluchačem“, který má tu možnost dozvědět se o problémech svého dítěte.

Žáci se o své dojmy podělí s rodiči ve více než polovině případech.

Otázka č. 19: Myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

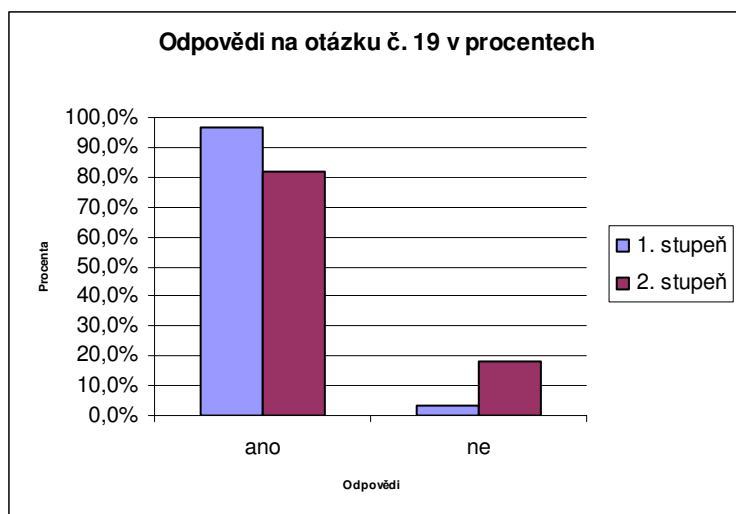
Tabulka č. 31

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 19							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	22	37	33	35	18	38	31
Ne	0	1	2	5	4	8	10

Tabulka č. 32

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 19 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	96,8 %	3,2 %
2. stupeň	81,9 %	18,1 %

Graf č. 16

Na obou stupních ZŠ si žáci většinově myslí, že je dobrý nápad požádat učitele o pomoc.

Otázka č. 20: Kdo si myslíš, že by ti mohl pomoci nejvíce?

U této otázky mohli respondenti zvolit pouze jednu odpověď.

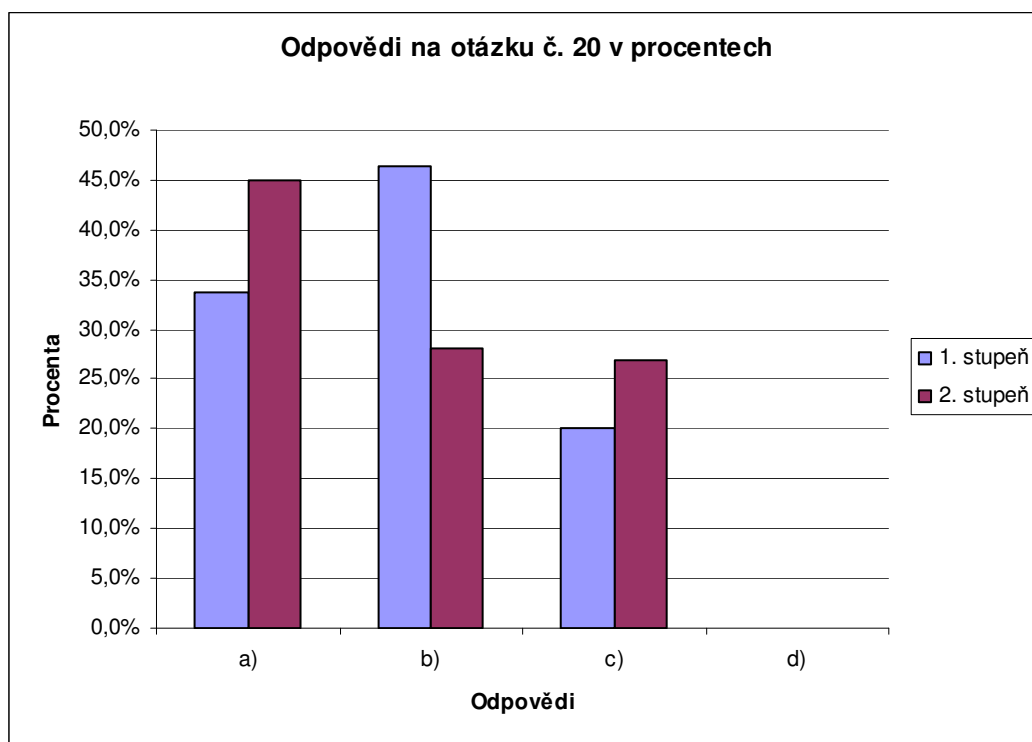
Tabulka č. 33

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 20							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
a) rodič	16	7	9	27	5	18	17
b) učitel	4	26	14	8	6	18	10
c) kamarád	2	5	12	5	11	10	14
d) někdo jiný,kdo	0	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 34

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 20 v procentech				
Varianty odpovědí	a)	b)	c)	d)
1. stupeň	33,7 %	46,3 %	20 %	0 %
2. stupeň	45 %	28,2 %	26,9 %	0 %

Graf č. 17

Otázka č. 21: Je ve vaší třídě žák, který provokuje, posmívá se slabším, dělá jim naschvály?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

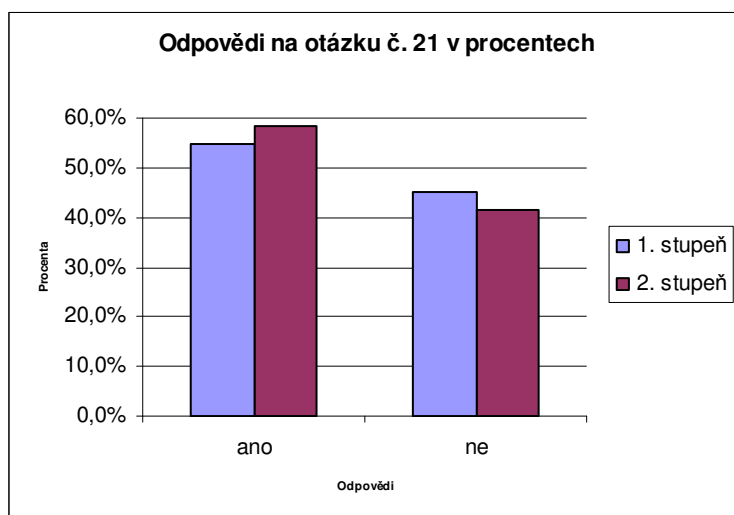
Tabulka č. 35

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 21							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	13	20	19	15	15	38	19
Ne	9	18	16	25	7	8	22

Tabulka č. 36

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 21 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	54,7 %	45,3 %
2. stupeň	58,4 %	41,6 %

Graf č. 18

Ve více než polovině odpovědí se prokázalo, že na obou stupních ZŠ jsou žáci, kteří provokují a posmívají se slabším žákům.

Otázka č. 22: Mají ostatní z tohoto žáka strach?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

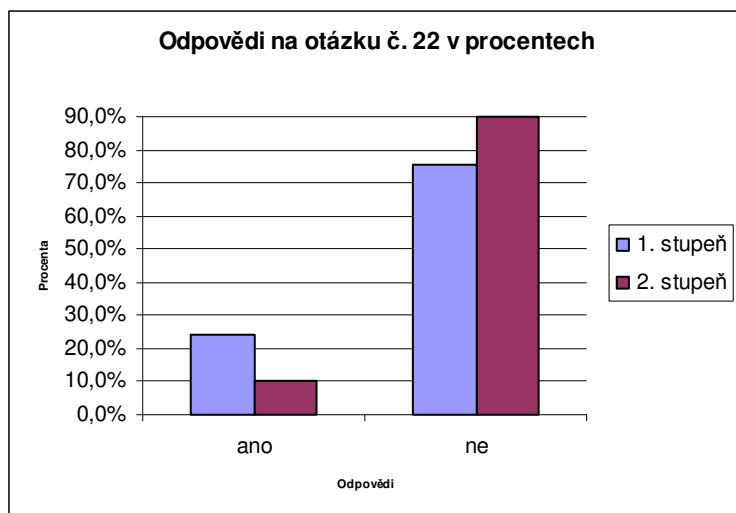
Tabulka č. 37

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 22							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	7	15	1	2	3	10	0
Ne	15	23	34	38	19	36	41

Tabulka č. 38

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 22 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	24,2 %	75,8 %
2. stupeň	10,1 %	89,9 %

Graf č. 19

Z odpovědí vyplývá, že si většina o svých spolužácích myslí, že nemají strach z výše uvedeného spolužáka.

Otázka č. 23: Máš z něho strach ty?

Na tuto otázku respondenti vybírali z variant Ano / Ne.

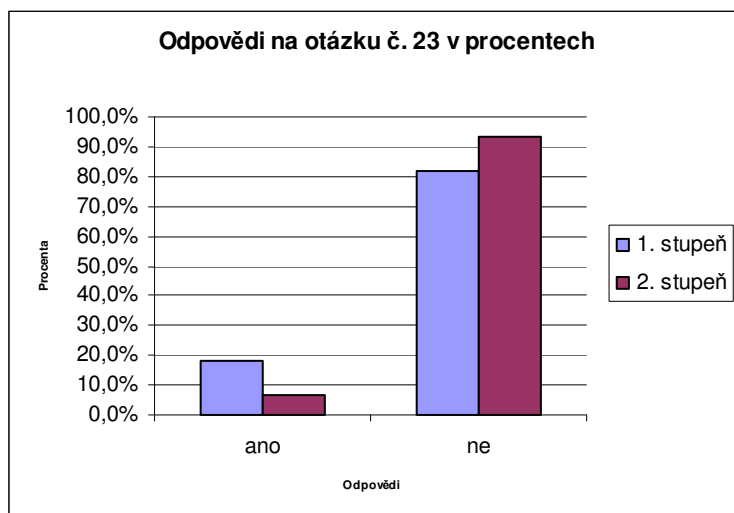
Tabulka č. 39

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 23							
Ročník	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Ano	6	3	8	2	2	5	1
Ne	16	35	27	38	20	41	40

Tabulka č. 40

Přehled odpovědí respondentů na otázku č. 23 v procentech		
Varianty odpovědí	Ano	Ne
1. stupeň	17,9 %	82,1 %
2. stupeň	6,7 %	93,3 %

Graf č. 20

Na obou stupních ZŠ jsou žáci, kteří se bojí případného agresora a cítí se jím být ohroženi. Na 1. stupni v mnohem větším počtu, tj. v 17,9%, a na 2. stupni se žáci kladně vyjádřili v 6,7%.

Otázka č. 24: Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?

Na tuto otázku jsme dali žákům možnost, aby se vyjádřili, jak by mohl být potrestán ten, kdo ubližuje jinému. Z odpovědí vyplynulo, že všichni žáci odsuzují agresi a jsou toho názoru, že za agresivní chování by měl následovat trest. Každý žák má jiný pohled a názor na způsob potrestání agresora.

Odpovědi byly různé a postoje se lišily vzhledem k věku žáků. Pro příklad uvádíme některé z odpovědí žáků vybrané ZŠ.

3. ročník: poznámka do žákovské, vyhubovat mu, mít rok službu v jídelně, domácí vězení 5 týdnů, školní důtka, pozvat si rodiče, být po škole, udělat mu to samé, co udělal ostatním, poslat ho k paní ředitelce.

4. ročník: ředitelská důtka, dvojka z chování, vyhození ze školy, 20x opsat školní řád, velký trest, zavolat policii, třídní důtku a pak do vězení, dát ho do samotné třídy bez žáků, 4 roky po škole, polepšovna.

5. ročník: poznámka a ředitelna, okamžitě vyhodit ze školy, dát do jiné školy – zvláštní, pořádně vynadat, napsat 200 vět o tom, co nebude dělat, nevím, 500 dřepů, vyhazov ze školy a 3 z chování, neměl by na této škole co dělat.

6. ročník: udělat jemu to samé, důtka, řešení s rodiči a učitelem, konzultace s policií, nemám potuchy, napomenutí, hlavně vyřešit, napsat poznámku a pozvat si rodiče do školy, do děčáku, tomu komu ublížil nosit batoh.

7. ročník: dostat výprask a kázeňský postih, snížená známka z chování, podmíněčné vyloučení ze školy, nevím určitě, určitě trest – aby si uvědomil co dělá a že to je nesprávné, důtka, oznámit policii.

8. ročník: záleží na době ubližování a síle útočníka, zhoršená známka z chování, potrestat tak, aby to už nikdy neudělal, nebavit se s ním, záleží na situaci, předat policii, zvláštní škola, trestní stíhání, dát do past'áku.

9. ročník: vyhazov ze školy, veřejně prospěšné práce, velmi těžké rozhodování – nevím, vyzkoušet na vlastní kůži jaké to je, minimálně horší známka z chování, aby si ho nikdo nevšímal, řešení přes sociálku.

Na závěr uvádíme zajímavé názory žáků 9. třídy:

„Důtka, snížená známka z chování, vyhození ze školy, z toho si takový žák nic nedělá. Jakmile to ale někdo udělá jemu, to je teprve nepříjemné, já osobně bych ho chytil pod krkem a řekl mu, ať už to nikdy nikomu nedělá. To potom dostane strach a těm lidem, co jim ubližoval, by se vyhýbal velkým obloukem.“

3.5 Shrnutí výsledků praktické části

Cílem bakalářské práce bylo zjistit na vybrané ZŠ projevy šikany a jejich frekvenci na obou stupních a na základě výsledků stanovit stoupající, či klesající tendenci. Dále pak zmapovat modely prevence 1. a 2. stupně vybrané ZŠ a porovnat s možnostmi dostupných preventivních opatření. Odpovědi na

výzkumné otázky v praktické části potvrdily, či vyvrátily námi stanovené předpoklady.

První předpoklad P1

Na obou stupních základní školy se žáci setkávají s formou šikany.

Druhý předpoklad P2

Na druhém stupni se procento žáků, kteří se osobně setkali s projevy šikany, zvyšuje.

Formou dotazníku jsme získali statistické informace. Z výsledků, které byly zaznamenány v tabulkách č. 11 a 12 vyplynulo, že první předpoklad P1 byl potvrzen. Druhý předpoklad P2 se nepotvrdil.

Na obou stupních vybrané ZŠ se žáci setkávají s projevy šikany. Vyjádřeno v procentech, se na 1. stupni setkala s určitou formou 31,6 % žáků a na 2. stupni 22,1 % žáků. Z těchto dat jasně vyplývá, že se procento těch, kteří se osobně setkali s projevy šikany snižuje.

Z výsledků průzkumu vyplývá, že práce pedagogů v oblasti prevence přináší své pozitivní výsledky. Do výuky aktuálně vkládají např. různé hry (viz Příloha č. 4). Dramatickou výchovu zařazují průběžně a i tímto způsobem posilují zdravé sebevědomí svých žáků (viz. Příloha č.5).

Přesto je třeba i nadále pracovat na zlepšení klimatu na škole a podílet se na utváření bezkonfliktních vztahů v třídním kolektivu. Návrhy opatření jsou uvedena v závěru této bakalářské práce.

4 ZÁVĚR

Agresi a násilí vidíme v současnosti všude kolem nás. Téměř každý den jsme svědky agresivního a násilného chování lidí v autobusech, v obchodech, na pracovištích, v rodinách, v politice, ve vztazích. S těmito jevy se můžeme setkat na televizních obrazovkách, čteme o nich v denním tisku a také se s násilím častěji naše mládež setkává v PC hrách. Stále je třeba mít na zřeteli, že agrese a šikanování se mohou vyskytnout v každé škole a že proti nim není imunní žádný typ školního zařízení. Na základě mnoha průzkumů lze dokonce konstatovat, že v současnosti není ani jedna škola, ve které by se šikanování alespoň v jednoduché psychické formě nevyskytlo. Násilí ve škole je možné přemoci jen ve spolupráci s výchovným sborem. Ten by se měl přihlásit k zodpovědnosti. Preventivní opatření by měla šíření těchto negativních jevů mezi žáky omezit na minimum, když už ne zcela vymazat.

Každý, kdo se někdy setkal se šikanovaným dítětem a poznal jeho trauma a trápení, nemůže pochybovat o závažnosti problematiky šikanování. Šikanování žáka spolužákem či více spolužáky není nic nového. Problematika šikanování není již problematikou adolescentů, ale posouvá se do období mladšího školního věku a přibývá brutality a bezohlednosti.

Demokracie ve společnosti stojí a padá s rovnoprávností vztahů mezi jejími členy a skupinami. Bohužel v případě šikany tomu tak není. Zde převládá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a pošlapává jeho práva. Právě proto, že se o šikaně hodně diskutuje, vybrala jsem si tuto problematiku za téma bakalářské práce.

Z celkového průzkumu vyplynuly informace, které jsme podrobně popsali v praktické části. Z uvedených výsledků můžeme vyvodit závěry, že atmosféra v třídních kolektivech je na vybrané ZŠ příznivá. Žáci se do školy těší na své kamarády (98,4 %) a 88,9 % z nich jsou rádi ve své třídě. Žáci zároveň uvedli, že je ve třídě vůdce z pozice síly (13 %), kterého ostatní poslouchají a také spolužák, který provokuje a dělá naschvály (57 %). Výsledky však ukazují, že se těchto

spolužáků bojí malé procento respondentů. Více než polovina z celkového počtu 244 žáků se nerada učí (58,6 %).

27 % žáků ze všech respondentů se setkala s určitými projevy šikany. Slovní agrese byla v odpovědích zastoupena v mnohem větší míře než agrese fyzická, ta se objevila v 7,4 % odpovědí. Chlapci ubližují více než dívky. Ani jeden žák neuvedl, že by mu ubližovalo více než 3 chlapci a zároveň více než 3 dívky. Z tohoto výsledku by se dalo usoudit, že zde nevzniká skupina agresorů, která by mohla začít spolupracovat a systematicky šikanovat vytipované oběti.

Na otázku, kde k projevům šikany dochází, se ve 25 % objevila odpověď ve třídě. Naopak nulový výsledek se objevil v případě odpovědí ve školní družině a školním klubu. Sem dochází žáci zcela dobrovolně a je zde možnost věnovat se jim více individuálně.

Pokud by se žáci dostali do situace, která by vykazovala známky šikany, oznámili by jí. V polovině případů by spolužákovi, kterému je ubližováno, pomohli. S důvěrou by se svěřili rodině (40,6 %) a učiteli (35,2 %). Jen malý počet žáků uvedl, že by se nesvěřil nikomu (7,4 %).

Z výsledků našeho průzkumu vyplynulo, že se žáci na ZŠ Dukelských hrdinů setkávají s projevy šikany, a to na obou stupních. Na 2. stupni mají tyto projevy klesající tendenci.

5 NÁVRH OPATŘENÍ

Na ZŠ Dukelských hrdinů v Karlových Varech se na základě výše provedeného průzkumu ukázalo, že 27 % žáků této školy se setkala s určitou formou šikany. V porovnání s ostatními školami by se toto číslo mohlo jevit jako poměrně nízké, jsme si však vědomi, že hrozba agrese je velmi závažná, a tudíž je nutné snažit se případné projevy vyřešit ihned v zárodku.

Jak vyplynulo z předchozího průzkumu, je nejvyšší hrozba šikany spjata se školou, přesněji se tak děje ve třídách a na chodbách. Právě proto je tím, kdo je schopen zabránit agresi, učitel. Při řešení jednotlivých případů by měl spolupracovat s ostatními pedagogickými pracovníky podle předem dohodnutých

postupů. Obdobným způsobem by také měli spolupracovat na preventivních programech a opatřeních, neboť řešit šikanu je pro školu povinností, ale mnohem účinnějším prostředkem je šikaně předcházet.

Každé školské zařízení má ze zákona povinnost vypracovat Minimální preventivní program. Pro všechny pedagogy z něj vyplývají určité povinnosti. Je však nutné mít na paměti, že takový program musí být vypracován kvalitně, nejen tzv. pro forma, a dále, že je potřeba jej každoročně rozvíjet a obnovovat podle měnící se skladby žáků.

Uvedeme několik neměnných pravidel, která by měla dodržovat nejen Základní škola Dukelských hrdinů v Karlových Varech:

- Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. vnímají vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka.
- Vnitřní řád školy jasně stanovuje pravidla chování, včetně sankcí za jejich porušení.
- V rámci první pomoci je nutné spolupracovat s institucemi: PPP, SVP, SPC, orgán sociálně právní ochrany dítěte. V případě negativních dopadů šikanování na oběť škola zajistí nebo zprostředkuje péči v těchto institucích.
- Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým kolektivem. Je nezbytné vypořádat se s traumaty těch, kteří přihlíželi šikanování, ale nezasáhli.

V závažných případech se mohou využít mimořádná opatření :

- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu.
- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním dítěte do diagnostického ústavu.
- Dojde-li k naplnění skutkové podstaty trestného činu nebo provinění, oznámí ředitel tuto skutečnost Policii ČR.

Ze získaných dat vyplývá, že hlavní podíl na prevenci šikany leží na osobnosti učitele. Učitel, zvláště třídní učitel, má ke skupině žáků nejbližší, a pokud je dobrým a vnímavým pozorovatelem, dokáže zaregistrovat prvotní příznaky. Jak se vyjádřil v jedné z televizních debat docent Pavel Říčan, učitel by měl vychovávat tak, aby nikdo nešikanoval a nebyl šikanován. **Nestačí jen vědět, ale učitel musí i umět.**

Ve vztahu k šikaně a k její prevenci existuje jeden velmi důležitý aspekt, který bychom mohli nazvat „výchova k určité míře násilí“, kdy děti učíme postavit se otevřeně na stranu napadeného a riskovat podíl na agresí, které je vystaven. Tato demonstrace solidarity může mít velký význam pro toho, kdo ji přináší, pro oběť, pro agresora, a nakonec i pro ty, kteří jen bezradně přihlížejí. Děti je třeba učit technikám diplomacie a kompromisu, dokázat co nejrychleji přivolat účinnou pomoc, vychovat je tak, aby se dovedly účinně bránit, nebály se postavit na stranu utlačovaného, pěstovat v nich pocit empatie a učit je ohleduplnosti vůči druhým. To znamená naučit děti vstřícnosti, přiměřené sebeobraně a současně je mravně vychovávat. V této souvislosti je třeba zmínit asertivní chování, tedy schopnost prosadit se bez zjevné agresivity, založené na dostatečném sebevědomí.

Z hlediska prevence šikanování v dětských kolektivech je nejlepší spojit úsilí pedagogických pracovníků, dětí a rodičů a boji proti tomuto nežádoucímu jevu věnovat prvořadou pozornost.

Měli bychom si uvědomit, že každý z pedagogických pracovníků, zejména třídní učitelé, mají možnost kdykoliv bez ohledu na Minimální preventivní program provést sociometrický průzkum na zjištění pozic ve své třídě, případně průzkum zaměřený na zjištění projevů šikany a na základě těchto výsledků s třídou dál pracovat.

Rádi bychom na úplný závěr uvedli jednu myšlenku: **„Je dobré obklopit se ochrannou sítí přátel a tím přítelem by mohl být i učitel.“**

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha 2002: Portál. ISBN 80-7178-808-2.
- BOURCET, S. , GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. 1. vyd. Praha 2006: Albatros. 22 s. , 28 s. ISBN 80-00-01 552-8
- ELLIOT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích – prevence, příčiny, terapie*. Praha 2002: Grada Publishing, spol.s.r.o.. ISBN 80-247-0182-0.
- ELLIOTTOVÁ, M. *Jak chránit své dítě*. Praha Portál, 1995. ISBN 80-7178-419-2
- GAJDOŠOVÁ, E. , HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd. Praha 2006: Portál. 193 s., 218 s., 219 s. ISBN 80-7367-115-8
- HÁJEK, B., MACEK, M.. *Školská zařízení pro zájmová vzdělávání*. Praha 2002. 115 s. NO ISBN.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha 2001: Portál. 198 s. ISBN 80-7367-014-3
- KOLÁŘ, M. *Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*, Praha, MŠMT ČR, 2003. ISBN 80-7178-716-X
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha 1997: Portál. 26 s., 57 s., 82 s. ISBN 80-7178-123 1
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 1. vyd. Praha: G plusG, 1996. ISBN 80-9011896-5-2
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-168-2.

Minimalizace šikany- Informační portál o šikaně na školách. [online], [cit. 2008-08-03]. URL: <<http://www.minimalizacesikany.cz/media-o-sikane/18-media-o-mis-a-sikane/94-nemoc-zvana-sikana>>.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. [online], [cit. 2008-11-12].

URL: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-sikanovani>>.

Projekt Rychlá šetření 2007, realizovaný Ústavem pro informace ve vzdělávání. [online], [cit. 2008-07-07]. URL: <<http://www.uiv.cz/clanek/374/1359>>.

Specifický Program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. [online], [cit. 2008-09-10].

URL: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm> >.

Webové stránky Ministerstva vnitra České republiky. [online], [cit. 2009-02-08].

URL: <<http://www.mvcr.cz>>.

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Informační leták pro děti ZŠ, jak se s problémem seznámit (viz str. 33)

Příloha č. 2

Dopis rodičům (viz str. 33)

Příloha č. 3

Dotazník - Projevy šikany mezi žáky 1. a 2. stupně základní školy (viz str. 34)

Příloha č. 4

Hry zaměřené na zmapování postojů (viz str. 60)

Příloha č. 5

Dramatická výchova na téma šikana (viz str. 60)

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Informační leták pro děti ZŠ, jak se s problémem seznámit

Nepřehlédni, trápíš-li se kvůli šikaně, pomohu ti!

Jmenuji se:

Najdeš mě:

Návštěvní hodiny mám:

Telefon:

Vím, že je to moc těžké. Cítíš se sám, je ti smutno, máš strach a nevíš, co máš dělat. Přečti si proto následující řádky.

Co to je šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti nikdo, komu se nemůžeš bránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti zneprůjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

Proč jsi šikanován?

Není to proto, že jsi špatný nebo proto, že si to nějak zasloužíš. Chyba není v tobě. ale ve špatných vztazích mezi žáky vaší třídy nebo školy. Převládá v nich bezohlednost a násilí. Pamatuj si, že ti nikdo nemá právo ubližovat!

Jak se můžeš bránit?

Když jsme se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet.

A doufám, že už to bude lepší." Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje.

Nevzdávej to a udělej následující!

Obrat' se na mě jako výchovného poradce/preventistu šikanování. Mohu ti skutečně pomoci, budu ti věřit a neprozradím tě. Svěř se svým rodičům.

V případě, že nenajdeš odvahu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 0800155555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu ani peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, kdo se takto trápí. Pomohou ti!

Příloha č.2 Dopis rodičům

Vážení rodiče,

chtěli bychom Vás požádat o pomoc ve věci, která se týká nás všech. V poslední době se mezi dětmi vyskytly závažné případy násilného chování. Týká se to sice malého počtu žáků, ale tyto případy přesahují rámec školy, zasahují do mimoškolního času a vyvolávají velké obavy u jejich obětí a u mladších dětí a jejich rodičů.

Naše škola má velmi dobrou pověst a u většiny žáků se lze spolehnout na jejich zodpovědné chování. Velice se snažíme o to, aby se toto chování několika jednotlivců neodrazilo na chování všech ostatních nebo aby nebylo několika nezodpovědným jedincům umožněno úspěšně zastrašovat ostatní.

Řešení problémů dětí věnujeme ve škole ohromné množství času. Abychom předcházeli incidentům, poskytujeme dětem „čas na uklidnění“ a doporučujeme jim, aby o problémech otevřeně hovořily a podělily se o své starosti.

Požádejte prosím své dítě, aby se takové chování nesnažilo oplácet. To jenom stále obnovuje tento problém a každé dítě účastníci se hádky nebo rvačky se vždy vidí jako oběť, nikoliv jako útočník.

Věříme, že pomůžete následujícími způsoby:

Informujte nás prosím, pokud bude Vaše dítě šikanováno nebo zastrašováno nebo mu bude nějaké jiné dítě ubližovat.

Pokud Vaše dítě patří mezi ty, kteří nejdřív uhodí a až potom přemýšlejí, vážně si s ním prosím promluvte. Podle našeho názoru jde o tak vážný problém, že jsem rozhodnutí příště děti, které budou vyvolávat nepřátelství, mstít se, spolčovat se s druhými k šikanování jednoho dítěte nebo si budou libovat v násilném, nevyprovokovaném chování, hodnotit velice přísně v souladu s ustanovením Školního řádu.

Opravdu věříme, že uděláte všechno, co je ve Vašich silách, abyste nám pomohli potlačit tuto nežádoucí tendenci k násilí. Je v zájmu každého z nás, aby se takovéto asociální jednání postihovalo co nejprísněji.

S pozdravem pedagogičtí pracovníci ZŠ Dukelských hrdinů v Karlových Varech

Příloha č. 3 Dotazník - Projevy šikany mezi žáky 1. a 2. stupně ZŠ

1. Zakroužkuj, zda jsi: a) dívka b) chlapec

2. Napiš, kolik je ti let:

3. Ve které jsi třídě:

4. Jakou známku jsi dostal(a) na vysvědčení z chování:

a) jedničku b) dvojku c) trojku

5. Na koho nebo na co se ve třídě těšíš:

a) na učení b) na učitele c) na kamarády d) na přestávky

e) na něco jiného – uveď příklad:

6. Co děláš ve škole nerad(a):

a) učím se b) povídám si s kamarády c) povídám si s učitelem (učitelkou)

d) všechno dělám rád

7. Máš ve třídě kamaráda: ano ne

8. Jsi rád(a) v této třídě: ano ne

9. Ublížoval ti někdo ze třídy: ano ne

10. Jak ti ubližují:

a) nevšímají si mě b) bití c) posměch d) fackování

e) pomluvy f) kopání g) ponižování h) rány pěstí

i) nadávky j) jinak, napiš jak:

11. Ten, kdo ti ubližuje je chlapec nebo dívka? Kolik je těch, kteří ti ubližují:

dívka 1 2 3 více než 3

chlapec 1 2 3 více než 3

12. Co bys udělal(a), kdyby tento žák (nebo jiný žák) začal ubližovat tobě, dělal ti naschvály a zastrašoval tě:

13. Komu by ses svěřil:

14. Kde se to děje:

- a) ve třídě b) na chodbě c) v šatně d) na záchodě e) v jídelně
- f) v družině g) cestou do školy h) cestou ze školy i) v tělocvičně j) na hřišti
- j) pokud jinde, napiš kde:

15. Je ve vaší třídě žák, který je silný, a proto ho všichni posloucháte a je vaším vůdcem: ano ne

16. Kluci na záchodě o přestávce strkají do slabšího spolužáka a začínají ho bít. Co uděláš:

- a) díváš se
- b) taky mu dáš facku, protože tě štvě
- c) jdeš to říci učiteli
- d) odejdeš, jakoby se nic nedělo, ať si to vyřídí sami

17. Žáci vaší třídy jednomu spolužákovi pořád ubližují, berou mu věci, dělají mu naschvály. Jak se zachováš:

- a) děláš to také, je to sranda
- b) neděláš mu nic, ale naoko se mu posmíváš, aby ostatní neřekli
- c) snažíš si ničeho nevšímat a jemu dáš pokoj
- d) postavíš se za něj, pomáháš mu
- e) oznámíš to učiteli, učitelce
- f) neuděláš vůbec nic, protože se bojíš

18. Vyprávíš doma o škole rodičům: a) každý den b) jen někdy c) nikdy

19. Myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele: ano ne

20. Kdo si myslíš, že by ti mohl pomoci nejvíce:

a) rodič b) učitel c) kamarád d) někdo jiný, napiš kdo:

21. Je ve vaší třídě žák, který provokuje, posmívá se slabším, dělá jim

naschvály:

ano ne

22. Mají ostatní z tohoto žáka strach:

ano ne

23. Máš z něho strach ty:

ano ne

24. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému:

Příloha č. 4 Hry zaměřené na zmapování postojů

Pedagog by mohl z těchto her vypořádat, jak žáci reagují na určité situace a vyvodit z jednotlivých reakcí závěry, které by byly přínosem pro jeho práci. V praxi se také někdy můžeme setkat s takovým postojem, kdy pedagog sdílí názor, pocity třídy, šikanu podceňuje, a to není pro budování kvalitních vztahů příznivé. Mnohdy by se z učitele měl stát žák.

Název: Pohybový test postojů

Věk: od 12let

Cíl: Zmapování postojů

Žáci se postaví do zástupu, seřazeni jsou těsně za sebou. Pedagog stojí vpředu, tváří čelem k žákům a sdělí jim následující instrukce: „Nyní si zahrajeme hru o tom, jaké máte postoje k různým skupinám lidí. Své sympatie a nesympatie vyjádříte pomocí pětistupňové škály. Když zůstanete stát na místě, je to neutrální postoj, úkrokem doprava vyjadřujete pozitivní postoj (jeden krok znamená +1, dva kroky +2). Naopak úkrokem doleva vyjadřujete negativní postoj (jeden krok je -1, dva kroky -2). Nyní zavřete oči a ztište se. První skupinou lidí, nad kterou se zamyslíme, jsou vězňové, kteří spáchali násilnou činnost. Chvilku počkejte a uvědomte si pocity, které k těmto lidem prožíváte, teď vyjádříte svoje rozhodnutí.“

(lidé závislí na drogách, abstinenti, černoši. Židé, Romové, homosexuálové, oběti šikanování, sektáři, skini, mentálně postižení, tělesně postižení, nevidomí, herci, naše třída, vedení školy, agresori - iniciátoři šikanování")

Název: Házení předmětu

Věk: od 10let

Cíl: Zjištění vztahů v třídním kolektivu

Skupinka stojí v kruhu a hází míčkem. Házející předem nejdříve zavolá jméno příjemce a potom vykřikne např. cihla. Chytající musí s míčkem zacházet podle toho, za čí předchozí hráč označil. V kruhu postupně všichni jmenují všechny své spolužáky. Stává se, že se děti neznají křestním jménem. Říkají si příjmením, někdy se vyskytne přezdívka, někdo je úplně vynechán, po určitém žákovi ostatní hází jen předměty, které by mohly ublížit apod.

Příloha č.5 Dramatická výchova na téma šikana

Žáci se pokusí na modelových situacích naučit, jak by reagovali, kdyby se setkali s projevy šikany.

Cílem je, aby se žáci do rolí vžili a zkusili si tak, jak by se v těchto situacích zachovali. Je důležité, aby byli „otužilí“ vůči nepříznivým vlivům, obstáli v tělesném střetnutí, ale zároveň se zbytečně nepouštěli do útoku.

Co bys dělal, kdybys zjistil, že je tvoje kamarádka šikanována. Je z toho nešťastná, neví co si počít, má strach z agresora(ů). Ukaž, jak bys jí poradil(a).

Jak bys zareagoval, kdyby ti chtěl spolužák vzít svačinu, nebo ti vyhrožoval, že když mu ji nedáš, tak ti ublíží?

Co uděláš, když uvidíš, že skupinka mladíků fyzicky napadá mladšího chlapce na autobusové zastávce?

Jak reaguješ na hrubé urážky, pomluvy a nadávání?

Jak bys potrestal někoho, o kom víš, že schválně a pro vlastní potěšení ubližuje jiným?

Oznámil bys šikanu a komu? Proč ano, proč ne?